อนุสรณ์

ในงานฌาปนกิจศพ

นางเสนอ บุณยาคม

ณ วัดใหม่พิเรนทร์

จ. ธนบุรี

วันอาทิตย์ที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๑๑

อนุสรณ์

ในงานฌาปนกิจศพ

นางเสนอ บุณยาคม

ณ วัดใหม่พิเรนทร์

จ. ธนบุรี

วันอาทิตย์ที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๑๑

คำนำ

ในงานฌาปนกิจศพ นางเสนอ บุณยาคม ภรรยาของข้าพเจ้าซึ่งตรงกับวันอาทิตย์ที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๑ ณ เมรุวัดใหม่พิเรนทร์ จังหวัดธนบุรี น้องสาวของข้าพเจ้า ได้เสนอแนะให้พิมพ์หนังสือ เรื่อง "เครื่องหมายของคนดี" ของท่านกิตฺติวุฑฺโฒ ภิกฺขุ เพื่อแจกให้แก่ท่านที่เคารพนับถือ และมิตรสหาย ที่ได้กรุณามาร่วมเป็นเกียรติในงาน ข้าพเจ้าได้อ่านดูตลอดแล้ว เห็นว่าเป็นเรื่องที่ดีมีประโยชน์ อ่านเข้าใจง่ายและซึ้งใจ เหมาะสมกับกาลสมัย เพราะยุคปัจจุบันนี้ คุณธรรมประจำใจที่สำคัญของมนุษย์คือความกตัญญูกตเวที นับวันแต่จะเลือนลางจืดจางหายไปทุกที เด็กไม่รู้จักคุณครู ลูกไม่รู้จักคุณพ่อแม่ หาตัวอย่างได้ง่าย ปรากฏซ้ำซากอยู่ในหน้าหนังสือพิมพ์ไม่เว้นแต่ละวัน แม้ผู้ใหญ่เองก็ยังปรารภกันอยู่เสมอถึงความเสื่อมโทรมในเรื่องนี้

ผู้ตายขณะที่มีชีวิตอยู่ก็ยึดมั่นในหลักกตัญญูกตเว-ทิตาธรรม คือ อบรมสั่งสอนลูกหลานให้ปฏิบัติโดยเคร่งครัด ข้าพเจ้าเคยจำคำพูดตอนหนึ่งที่พร่ำสอนไว้ว่า "คนที่ทำอะไรไม่เจริญนั้นถ้าจะสืบสาวราวเรื่องกันให้ละเอียดแล้วก็จะพบว่า ความเป็นอัปมงคลของคนนั้น คือ "อกตัญญู" ฉะนั้นจะคิดอ่านทำการอะไรก็ตามอย่าให้ใครเขาว่าเราได้ ว่าเราเป็นคนที่ไม่รู้จักคุณคน"

ข้าพเจ้าได้ขอร้องให้น้องสาวไปติดต่อขออนุญาตจากท่าน กิตฺติวุฑฺโฒ ภิกขุ และก็ได้รับอนุญาตพร้อมทั้งอนุโมทนาส่วนกุศลที่เป็นทานมัยในการจัดพิมพ์หนังสือนี้จากท่าน ข้าพเจ้าจึงขอกราบขอบพระคุณท่านไว้ ณ ที่นี้ด้วย.

อนึ่ง ข้าพเจ้าใคร่จะขอขอบพระคุณทุก ๆ ท่านที่ได้มีจิตเมตตาช่วยเหลืออนุเคราะห์งานศพ นางเสนอ บุณยาคม นับแต่ต้นมาจนถึงวาระสุดท้าย ด้วยกุศลเจตนาทั้งหลายที่ท่านได้บำเพ็ญร่วมกัน จงเป็นผลปัจจัย ดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของเธอจงประสบสุขเกษมศานต์ในคติภพตามที่ปรารถนาจงทุกประการ.

บัณฑิต บุณยาคม

นางเสนอ บุณยาคม

ชาตะ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๖๒

มตะ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๑๐

ประวัติ

นางเสนอ บุณยาคม เกิดเมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ ที่ตำบลท่าประดู่ อำเภอเมือง จังหวัดระยอง เป็นธิดาคนที่ ๒ ของขุนสมานคุรุกรรม (พร นิมิปาล) และนางสาลี่ สมานคุรุกรรม มีพี่น้องร่วมบิดามารดา ๔ คนคือ:—

๑. น.ส. สำเนาว์ นิมิปาล (ถึงแก่กรรม)

๒. นางเสนอ บุณยาคม

๓. นายนิสสัย นิมิปาล

๔. นายถาวร นิมิปาล

เมื่อเยาว์ได้รับการศึกษาพอควรแก่อัตภาพ ครั้นเมื่ออายุได้ ๑๘ ปี ได้สมรสกับนายบัณฑิต บุณยาคม มีบุตร ธิดา ด้วยกัน ๓ คน คือ.—

๑. น.ส. วาสนา บุณยาคม

๒. นางสุดาพันธุ์ หลักทอง

๓. นายสัญชัย บุณยาคม

ตลอดเวลาที่มีชีวิตอยู่ นางเสนอ บุณยาคม ได้ปฏิบัติตนเหมาะสม เป็นศรีภรรยาของสามี ไม่เคยลุอำนาจโทสจริตอันจะก่อให้เกิดความกระทบกระเทือนใจ อดทนต่อความยากลำบาก เสียสละเพื่อความสุขของผู้อื่น โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แก่บรรดาญาติมิตร ชอบใช้ชีวิตแบบง่าย ๆ หาความสุขสงบเงียบอยู่กับบ้าน สนใจในการประกอบอาหารคาว หวานนานาชนิด ชอบศิลปวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะวรรณคดีไทย สนใจมากเป็นพิเศษจนสามารถเล่าเรื่องราว และจดจำภาษาศิลป์ที่ไพเราะได้เป็นอันมาก

ในหน้าที่ของมารดา นางเสนอ บุณยาคม ได้ประคับประคองบุตร ธิดา ด้วยความเอาใจใส่ในทุกข์สุขอบรมสั่งสอน และให้การศึกษาเล่าเรียนอย่างเต็มที่ ปลูกฝังนิสัยประหยัดมัธยัสถ์ สอนให้เข้มแข็งอดทนใน

การต่อสู้ชีวิตให้สามารถช่วยตนเองได้ ให้ยึดมั่นในคุณ-ธรรมและความดีงาม ไม่ประมาทในการประพฤติปฏิบัติตน ถือหลักสายกลางในการดำเนินชีวิตเพื่อความสุขและความเจริญในวันข้างหน้า

โดยปกตินางเสนอ บุณยาคม เป็นคนฝักใฝ่ในการบุญสุนทาน เชื่อบาป เชื่อบุญ ทำบุญตักบาตรอยู่เป็นนิจ งานสาธารณกุศลวัดวาอารามก็ไปช่วยอยู่เสมอ ด้วยศรัทธา และเต็มใจยิ่ง

นางเสนอ บุณยาคม เป็นคนสุภาพไม่สมบูรณ์ เจ็บป่วยต้องรักษาพยาบาลมาแต่เล็ก จนเป็นเหตุบั่นทอนให้ไม่สามารถศึกษาเล่าเรียนได้ โรคประจำตัวครั้งหลังที่เป็นอยู่นานคือโรคเส้นโลหิตเปราะ เมื่อหายจากโรคนี้แล้ว ก็มาเป็นโรคไตอีก เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ได้เข้ารักษาตัวที่โรงพยาบาลศิริราช เป็นแรมปี เข้าออกโรง-พยาบาลจนรู้จักมักคุ้นเป็นกันเองกับนายแพทย์ และนางพยาบาล ครั้งสุดท้ายได้เข้ารักษาตัวเกี่ยวกับโรคไต

เมื่อวันที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๑๐ อาการมีแต่ทรงกับทรุด จนสุดความสามารถที่นายแพทย์จะเยียวยารักษาได้ จึงได้ถึงแก่กรรมด้วยอาการสงบ เมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ เวลา ๑๔.๓๕ น. รวมอายุได้ ๔๘ ปี.

บัณฑิต บุณยาคม

คำไว้อาลัย

แม่

ในชั่วชีวิตของลูก ลูกไม่ค่อยจะได้พบกับความทุกข์มากนัก ครั้นเมื่อได้พบก็เป็นความทุกข์ที่ยิ่งใหญ่เหลือเกินสุดปัญญาที่ลูกจะหักห้ามใจมิให้เศร้าโศกได้ แม้ว่าทุกครั้งที่แม่เจ็บหนักต้องเข้าโรงพยาบาล แม่เคยปลอบลูกว่า อย่าเศร้าโศกเสียใจเลย ถ้าแม่ตาย แม่ก็รู้ว่า ลูกได้ปรนนิบัติตอบแทนคุณแม่อย่างดีที่สุดแล้ว แม่ยังบอกด้วยว่าแม่เองก็ยังไม่อยากตาย ที่พยายามอดทนต่อความเจ็บปวดอยู่อย่างนี้ ก็เพราะอยากจะอยู่กับลูกให้นานที่สุด และทุกครั้งแม่ก็หายกลับมาอยู่บ้าน ได้นำความปีติยินดีอย่างสุดที่จะบรรยายมาสู่คุณพ่อและลูก ๆ ทุกคน

เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๐ แม่เจ็บหนักอีก และต้องเข้ารักษาตัวที่โรงพยาบาลเป็นเวลานานถึง

๓ เดือน และในที่สุดหมอก็อนุญาตให้แม่กลับบ้านได้ทั้ง ๆ ที่ขณะนั้นแม่ยังไม่แข็งแรงนัก แม้กระนั้นแม่ก็ดีใจที่จะได้กลับมาอยู่บ้านอีก ลูกจำได้ว่าวันนั้นแม่สดชื่นแจ่มใส และร่าเริง เหมือนแม่เมื่อเวลาปกติ แม่ร้องทักทายคนโน้นคนนี้มาตลอดทาง เมื่อมาถึงบ้านแม่บอกว่าแม่ดีใจที่ได้กลับมาอยู่บ้านอีก ลูกไม่เคยคิดเลยว่าการกลับมาบ้านครั้งนั้นจะเป็นครั้งสุดท้ายสำหรับแม่

แม่ได้กลับมาอยู่บ้านสมใจเป็นเวลา ๑ เดือน อาการป่วยของแม่ก็กลับทรุดลงอีก แม่ต้องกลับไปอยู่โรงพยาบาลใหม่ ในเช้าวันที่แม่จะกลับไปอยู่โรงพยาบาลนั้น ลูกจำได้ว่าแม่ยังแข็งแรงพอที่จะใส่บาตรพระได้ ๓๐ องค์ ไม่คิดว่าการใส่บาตรในเช้าวันนั้นจะเป็นการใส่บาตรครั้งสุดท้ายในชีวิตของแม่ เพราะอีก ๑๗ วันต่อมาแม่ก็จากลูกไปอย่างไม่มีวันกลับ คือในวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๑๐

แม่จะไม่ให้ลูกเศร้าโศก เสียใจ และอาลัยอาวรณ์ในการจากไปอย่างไม่มีวันกลับของแม่อย่างไรได้ ในเมื่อ

แม่เป็นผู้มีพระคุณแก่ลูก ๆ อย่างสุดที่จะพรรณนาได้ ยังไม่ทันที่ลูกจะตอบแทนพระคุณของแม่ให้สมกับที่ตั้งใจไว้ แม่ก็มาด่วนจากไปเสียก่อน ในขณะที่อายุยังไม่สมควรจะจาก แม่เป็นผู้มีจิตใจโอบอ้อมอารีมีเมตตาชอบช่วยเหลือเกื้อกูลญาติพี่น้องและคนทั่วไปทั้ง ๆ ที่บางครั้งแม่ไม่อยู่ในฐานะที่จะช่วยได้ เพราะฉะนั้นยามที่แม่ตกทุกข์ได้ยาก จึงได้รับความกรุณาปราณีจากผู้มีพระคุณเช่นกัน และแม่ก็เคยพูดเตือนลูกๆอยู่เสมอว่าใครบ้างที่มีพระคุณกับแม่ กับครอบครัวของเราอย่างไรบ้าง แม่พร่ำสอนลูก ๆ ให้เป็นผู้มีความกตัญญูกตเวที รู้จักบุญคุณคนจะทำให้มีความสุขความเจริญ คำสอนของแม่ลูกยังจำได้ไม่เคยลืมเลย และจะยึดถือเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตของลูกต่อไป

ปกติถ้าแม่ไม่เจ็บป่วย แม่เป็นคนขยัน อดทนและชอบทำอะไรด้วยตัวเอง ไม่เคยอยู่ว่าง แม่ชอบปรนนิบัติผู้อื่น ดังนั้นแม่จึงเป็นที่รักที่นับถือของญาติผู้ใหญ่ พี่น้อง ตลอดจนเพื่อนบ้านเสมอมา โดยเฉพาะคนในบ้านแม่ได้ให้ความสุข ความสะดวกสบาย

นานาประการ แม่ชอบทำกับข้าวแปลก ๆ ขนมต่าง ๆ ได้อย่างอร่อยจนเป็นที่ปรากฏในหมู่ญาติมิตรที่สนิท ซึ่งคุณพ่อและลูก ๆ ยังพูดถึงอยู่เสมอ และเสียดายที่ลูกยังไม่ได้ร่ำเรียนอย่างจริงจัง แม่ก็จากไปเสียก่อน

นอกจากแม่จะเป็นคนขยันทำงานแล้ว ยังขยันอ่านหนังสืออีกด้วย หนังสือที่บ้านมีกี่เล่ม แม่เก็บมาอ่านจนหมด ไม่ว่าจะเป็นประเภทไหน แม่บอกว่าเมื่อไม่มีโอกาสได้เรียนมาก อยากฉลาดก็ต้องอ่านหนังสือ แม่มีความจำเป็นเยี่ยม เรื่องที่แม่อ่าน แม่สามารถนำมาสอนมาเล่าให้ลูก ๆ ฟังได้ แม้แต่หนังสือกฎหมายของคุณพ่อ แม่ก็อ่านและศึกษาจนมีความรอบรู้พอสมควร แม่สนใจดนตรีไทย เพลงไทย และวรรณคดีไทยมาก หลังจากดูละครกรมศิลป์ ฯ แม่จะซื้อหนังสือเนื้อเพลงกลับมาบ้านแล้วจำมาร้องเล่นได้ ซึ่งลูกๆไปดูมาด้วยกันก็ยังจำไม่ได้แล้วยังจำท่ารำมารำให้ผู้ที่ไม่ได้ไปดูด้วยกัน เป็นที่สนุกสนานครื้นเครงของพวกลูก ๆ มากแม่เป็นคนใจดี ช่างพูดและมีอารมณ์ขันเป็นกันเองกับทุก ๆ คน โดยเฉพาะ

กับลูก ๆ แล้ว แม่จะไม่มีความลับกับลูกเลย ซึ่งทำให้ลูกไม่มีความลับกับแม่เช่นเดียวกัน กับลูกแม่เป็นทั้งแม่ที่คอยเฝ้าอบรมสั่งสอนเลี้ยงดูอย่างใกล้ชิด เป็นห่วงใย เป็นทั้งพี่สาวที่คอยเฝ้าเอาอกเอาใจ และคอยปลอบประโลมเมื่อมีความทุกข์ และเป็นทั้งเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุข แม่จะไปเที่ยวและพูดคุยกับลูก อย่างถูกคอและสนุกสนาน แม่จึงเป็นได้หลาย ๆ อย่างสำหรับลูก

บัดนี้แม่จากลูกไปแล้ว ต่อไปนี้ลูกจะไม่มีแม่คอยมาปลอบใจลูกเมื่อลูกทุกข์ร้อนอีก จะไม่มีแม่คอยเฝ้าตักเตือนลูกเหมือนเมื่อแม่ยังมีชีวิตอยู่ ลูกจะหาเพื่อนคุยที่ถูกใจอย่างแม่ไม่ได้อีกแล้ว การจากไปของแม่จึงเป็นการสูญเสียที่ยิ่งใหญ่สำหรับลูก ทั้ง ๆ ที่ลูกรู้ซึ้งดีว่าสังขารทั้งหลายนั้นไม่เที่ยง ย่อมมีการแตกดับเป็นธรรมดา ลูกก็ยังอดที่จะเศร้าโศกเสียใจและอาลัยอาวรณ์ในการจากไปของแม่ไม่ได้

ลูกขอตั้งจิตอธิษฐานขอให้กุศลผลบุญ และความดีงามทั้งหลายที่แม่บำเพ็ญมาแล้ว รวมทั้งกุศล

ผลบุญที่คุณพ่อ ลูก ๆ และญาติมิตรที่รักทั้งหลายของแม่ได้กระทำมาแล้วจะกระทำต่อไปเพื่ออุทิศให้ จงเป็น พลปัจจัยดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของแม่ไปสู่สุคติภพ.

จากลูกของแม่

แอ๊ด—อี๊ด—อู๊ด

๕ พฤษภาคม ๒๕๑๑

หนี้ชีวิต

เมื่อวิญญาณ หยั่งลงสู่การปฏิสนธิในครรภ์ของมารดา ชีวิตของเราต้องอาศัยอะไรอีกหลาย ๆ อย่างเป็นเครื่องหล่อเลี้ยง พิทักษ์รักษา จึงดำเนินมาด้วยความสวัสดีได้ ผู้ที่เป็นภาระต่อการเกิดของเราเป็นคนแรกก็คือมารดา เพราะทุกคนต้องอาศัยครรภ์มารดาเป็นแดนเกิด ถ้าไม่มีมารดาแล้วก็เกิดไม่ได้ เมื่อเราหยั่งลงสู่การปฏิสนธิในครรภ์แล้ว ผู้ที่เป็นมารดาคือเจ้าของครรภ์นั้น ก็หาได้เกิดความรังเกียจแต่อย่างใดไม่ เต็มใจให้เราอยู่อย่างผาสุก ทั้งยังให้ความปลอดภัย ด้วยการระมัดระวังการเป็นอยู่อย่างวิเศษสุดอีกด้วย

ท่านทั้งหลายพึงใช้วิจารณญาณดูว่า เราจะไปอาศัยบ้านใครอยู่ อู่ใครนอน อย่างสะดวกสบายในโลกนี้กว่าครรภ์ของมารดาเรามีบ้างไหม ไม่ต้องอื่นไกลดอก เพียงแต่จะไปขอพักแรมในโรงแรมสักคืน เราก็ยังต้อง

แสดงบัตรประจำตัว จะต้องขออนุญาตก่อนเราจึงจะเข้าไปได้ และเมื่อเข้าไปแล้วก็ยังจะต้องเสียค่าบำรุงที่อยู่อีกหลายสิ่งหลายอย่าง แต่เวลาเรามาปฏิสนธิในครรภ์ของมารดา เราได้เคยมาขออนุญาตต่อมารดาของเราหรือเปล่าว่า ขออาศัยเกิดหน่อยเถอะ จะพักแรมอยู่ในครรภ์เพียงสิบเดือนเท่านั้น แล้วก็จะออกไปตามเงื่อนไข

เราทุกคนที่เกิดมา ไม่เคยไปขออนุญาตก่อนเลย เรามาอย่างไม่มีเงื่อนไข ทั้งผู้ให้อาศัยก็ไม่เคยรู้จักหน้าตาเลยว่าเป็นอย่างไร มาจากภพภูมิไหน ๆ ก็ไม่ทราบ แต่ผู้ที่เป็นมารดาก็เต็มใจรับอย่างเมตตากรุณา ทั้ง ๆ ที่ท่านต้องลำบากร่างกายมา ในระหว่างเราอยู่ในครรภ์ ท่านต้องอดเปรี้ยว อดหวาน อดมัน อดเค็ม ต้องประคับประคองครรภ์อยู่สิบเดือน ครั้นเมื่อคลอดออกจากครรภ์แล้ว ยังจะต้องเป็นภาระให้แก่คนอีกมากมายหลายชีวิตด้วยกัน เริ่มต้นตั้งแต่ผดุงครรภ์ผู้ทำคลอด บิดา ญาติพี่น้อง ต่างต้องโกลาหลเพราะการเกิดของเรา เมื่อคลอด

ออกจากครรภ์ของมารดาแล้ว ท่านยังจะต้องเลี้ยงเราจนกว่าเราจะเติบโต พึ่งตัวเองได้ และสามารถยืนด้วยเท้าของตนเองอย่างนี้

ถ้าคนเราทุกคนนึกย้อนหลังไปอย่างนี้ ข้าพเจ้าคิดว่า ทุกคนจะไม่กล้าเนรคุณต่อผู้เป็นมารดาบิดา และผู้มีคุณทุก ๆ คน ทั้งจะทราบถึงภาระหน้าที่ที่เราทุกคนจะต้องปฏิบัติแก่โลกนี้ มีมากมายจนกระทั่งตลอดชีวิตเราก็ใช้ไม่หมด ดังที่โบราณาจารย์ท่านกล่าวว่า "**ถึงจะเอาแผ่นดินทั้งหมดมาม้วนเป็นปากกา เอาแผ่นฟ้ามาเป็นกระดาษ เอาน้ำในมหาสมุทรมาเป็นน้ำหมึกจารึกพระคุณของแม่ก็ไม่พอ**" เราทุกคนที่เกิดมาต้องเป็นหนี้บุญคุณต่อคนอีกมากมายหลายคนนัก เริ่มต้นตั้งแต่มารดา บิดา ครูอาจารย์ไปตามลำดับ ชีวิตแห่งการเป็นอยู่ จึงเป็นอยู่ในลักษณะที่เป็นลูกหนี้ และจะต้องเปลื้องหนี้พระคุณเหล่านี้ตลอดชีวิต

หลักธรรมในพระพุทธศาสนา จึงได้สอนถึงเรื่องคุณธรรมอันสัตว์จะพึงปฏิบัติต่อกัน เพื่อความผาสุกของหมู่สัตว์เองอยู่สองข้อ คือ กตัญญู และ กตเวที

พระพุทธองค์ทรงสอนให้เราทุกคน เป็นผู้รู้คุณของผู้มีคุณ ที่เรียกว่า "กตัญญู" ซึ่งแปลว่ารู้คุณ และสอนให้เราตอบแทนคุณแก่ผู้มีคุณ ที่เรียกว่า "กตเวที" ซึ่งแปลว่า ตอบแทนคุณแก่ผู้มีพระคุณ

ความคิดของคนที่จัดว่า คิดดีนั้น จะต้องคิดอย่างนี้เสียก่อน ถ้าคนใดมิได้คิดถึงคุณที่ผู้อื่นได้กระทำแก่ตน และมิได้คิดตอบแทนคุณแก่ผู้ที่มีคุณแก่ตนแล้ว คน ๆ นั้นก็ไม่จัดว่าเป็นคนดี มีระดับจิตใจต่ำกว่าเดรัจฉานบางจำพวกเสียอีก

คุณธรรมทั้งสองประการนี้ ท่านทั้งหลายบางท่านอาจจะคิดว่า เป็นเรื่องเล็กน้อยก็ได้ ความจริงแล้วถ้าเราไม่ คิด ให้ซึ้งเรา ก็อาจ จะ เห็น เป็น เรื่อง เล็ก น้อย เพราะตามปกติคนเราส่วนมาก มักจะมองเรื่องการบำเพ็ญคุณธรรมว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยอยู่แล้ว เช่น การรักษาศีล การฟังธรรม การบริจาคทาน ตลอดจนการไปวัดวาอารามว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยของชีวิต ส่วนเรื่องสำคัญของชีวิตนั้นคือกระเสือกกระสน แสวงหาอาหารเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง การแสวงหาเกียรติยศ ชื่อเสียง

การแสวงหาอำนาจ เมื่อคนเราส่วนมาก มีความรู้สึกอย่างนี้ คุณธรรมทั้งสองประการนี้ จึงหมดความหมายไป พระพุทธองค์จึงตรัสว่า คนที่หาได้ยากอย่างยิ่งนั้นก็คือ คนกตัญญูและกตเวที

เพราะบางคนมีแต่เพียงกตัญญูอย่างเดียว หมายความว่า รู้แต่ว่ามารดาบิดา ครูบาอาจารย์เป็นผู้มีพระคุณ แต่การที่จะตอบแทนคุณนั้นมีน้อยเต็มที เพราะมีปัญหาชีวิตที่เขาเหล่านั้นจะต้องรับผิดชอบมากมาย เป็นต้นว่า ลูกบางคนรู้คุณของมารดา บิดาเหมือนกัน แต่ไม่มีโอกาสที่จะตอบแทนได้ เช่นบางคนก็อ้างความจำเป็นในชีวิต โดยอ้างว่าเงินทองที่จะส่งเสียเลี้ยงดูบิดามารดาไม่มี ลำพังตัวเองก็เลี้ยงเกือบจะไม่รอดแล้ว หรือมิฉะนั้นบางคนก็อ้างความจำเป็นทางครอบครัวว่า จะต้องเลี้ยงเมียกันต่อไป เลยหมดโอกาสได้เลี้ยงดูมารดาบิดาอย่างนี้ก็มี เพราะคนเรา ส่วนมากมีความเข้าใจในเรื่องกตัญญูกตเวทีอย่างนี้เอง จึงทำให้บางคนหมดโอกาสที่จะได้ตอบแทนคุณมารดา บิดา ครู อาจารย์

เครื่องหมายของคน

ยิ่งในยุคที่โลกกำลังเจริญก้าวหน้าไปอย่างไม่หยุดยั้งนี้ก็ย่อมจะมีทั้งคุณและมีทั้งโทษ โดยเฉพาะในด้านจิตใจของมนุษย์ในยุคนี้ ก็เปลี่ยนแปลงไปมาก ซึ่งอาจจะเป็นเพราะสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุค ตามสมัยก็ได้ เพราะสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลอย่างเหลือหลาย ในเมื่อมนุษย์ถูกอิทธิพลภายนอกครอบงำเท่าไร อิทธิพลภายในก็หมดไปมากขึ้นเท่านั้น ความเจริญภายนอกมีมากขึ้นเท่าไร ความเจริญภายในก็มีน้อยลงเท่านั้น

ที่ว่าอิทธิพลภายนอกมีมากนั้น คือยุคนี้วัตถุเจริญมาก มนุษย์เราสามารถที่จะเดินทางไปสู่โลกอื่นได้แล้ว เมื่อวัตถุเจริญมากขึ้นเท่าไร คนก็นิยมวัตถุกันมากขึ้นเท่านั้น เมื่อนิยมวัตถุมาก จิตใจซึ่งเป็นนามธรรมก็หมดความสำคัญไปมาก เหตุผลที่เราจะพิสูจน์นี้ไม่มากอะไร คือ ให้สังเกตดูว่า ยุคนี้คนทำความชั่วเพื่อให้ได้มาซึ่งวัตถุภายนอกกันมาก คนที่ตกเป็นทาสของรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส จึงประกอบความชั่วได้ง่าย โดยไม่

มีความละอาย ขอแต่เพียงอย่างเดียวว่า ให้ฉันมีความเป็นอยู่อย่างสุขสบายก็แล้วกัน ความละอายต่อบาป ความเกรงกลัวต่อบาปจึงไม่เกิดขึ้น

นี่แหละที่เรียกว่า ทำชั่วลงไปเพราะถูกอิทธิพลภายนอกมาครอบงำ อิทธิพลภายในคือธรรมะที่หักห้ามใจมิให้คิดชั่วก็เลยหมดอำนาจลง เมื่อธรรมะหมดอำนาจไปจากใจคนเท่านั้น คนเราทุกคนก็ประกอบกรรมชั่วได้อย่างสบาย หมดความละอาย หมดความเกรงกลัวต่อผลแห่งการกระทำนั้น

นักปราชญ์ทั้งหลาย ท่านจึงประชุมวิจารณ์กันบ่อยครั้งว่า เพราะเหตุใดศีลธรรมจึงเสื่อมไปจากใจของคนมาก และนักปราชญ์ทั้งหลายก็ให้เหตุผลว่า เพราะยุคนี้วัตถุเจริญมาก จิตใจของคนจึงเสื่อมไป พิจารณาดูแล้ว คล้าย ๆ กับวัตถุนี้มีอิทธิพลกว่าจิต หรือมิฉะนั้นเจ้าวัตถุนี้ก็คงจะชั่วช้าเลวทรามมาก เมื่อผู้ใดไปอาเสวนแล้วก็กลายเป็นคนชั่วช้าเลวทรามหมด ซึ่งอันที่จริงวัตถุนั้นหาได้ดีและชั่วไม่ ความดีความชั่ว

ไม่ใช่อยู่ที่วัตถุ เพราะถ้าความดีความชั่วอยู่ที่วัตถุแล้ว คนที่แต่งตัวสวย ๆ โก้ ๆ ก็เป็นคนดีทั้งนั้น คนที่ไม่แต่งตัว คนที่ไม่สวย ไม่โก้ ก็เป็นคนชั่วทั้งนั้น ผลสุดท้ายคนเราทุกคนก็ไม่จำเป็นต้องมีศาสนาสำหรับไว้อบรมจิตใจเพียงแต่สร้างร้านเสริมสวยมาก ๆ สร้างบ้านหลังโต ๆ ขี่รถคันใหญ่ ๆ ก็พอเป็นคนดีได้แล้ว

ถึงคราวที่จะชำระล้างความชั่ว ก็ไม่ยากเย็นอะไร เอาน้ำมันมาล้างเสียก็หาย หรือไปเข้าสถานที่อาบน้ำ ให้หนูน้อย ๆ นวดให้ ถูหลังให้ ถูตัวให้ ความชั่วก็คงจะหมดไป แล้วก็ประพรมน้ำหอมอย่างดี แค่นี้ความดีก็ฟุ้งขจายไปหมดแล้ว ไม่ช้าก็คงจะเกิดโฆษณาว่าผงซักฟอกยี่ห้อนั้น สามารถขจัดความชั่วช้าของคนได้มาก แล้วก็โฆษณากันว่า น้ำหอมยี่ห้อนี้เพิ่มความดีได้มาก แผ่ขยายไปได้ไกลอย่างนี้เป็นต้น วิทยุหนังสือพิมพ์ก็คงจะได้ค่าโฆษณามากขึ้นไปอีก รายการทุก ๆ รายการก็มีแต่เสียงโฆษณาสินค้าเหล่านี้ ห้างร้านเสริมสวยทั้งหลายก็คงจะโฆษณากันเกร่อไปว่า ขอเชิญไปเสริมสร้าง

ความงามและความดีกันที่ร้านนั้น ร้านนี้กันเถิด แล้วท่านจะสวยงาม จะเพรียบพร้อมด้วยความดี พร้อมกันนั้น เสียงโฆษณาธรรมะว่า ขอเชิญไปฟังเทศน์ ฟังปาฐกถา หรือเจริญภาวนาเพื่อชำระจิตใจให้ผ่องใส ก็คงจะเงียบหายไปในไม่ช้า วัดวาอารามก็คงจะเงียบเหงาปราศจากผู้คน จะมีคนมาวัดก็เห็นจะเป็นเมื่อตอนฌาปนกิจศพเท่านั้น

ซึ่งความเป็นจริงแล้ว วัตถุย่อมจะไม่ดีไม่ชั่ว ความดีความชั่วอยู่ที่ใจคนต่างหาก ไม่ใช่อยู่ที่วัตถุ วัตถุนั้น ถ้าเรารู้จักใช้ก็เป็นประโยชน์ ถ้าไม่รู้จักใช้ก็ให้โทษ ยกตัวอย่างเช่นมีด เรารู้จักใช้ก็เป็นประโยชน์เพราะสามารถใช้ผ่าตัดอะไรต่าง ๆ ได้ แต่ถ้าไม่รู้จักใช้เราอาจจะเอามีดไปเป็นอุปกรณ์ในการกระทำปาณาติบาตก็ได้ พลังงานปรมาณู ถ้ารู้จักใช้ก็เป็นประโยชน์ต่อการทุ่นแรงงานมนุษย์มากเป็นไปเพื่อสันติ ถ้าไม่รู้จักใช้ ก็เป็นโทษต่อมนุษยชาติอย่างมหันต์ทีเดียว

ฉะนั้นการที่จิตใจของคนไม่มีศีลธรรมนั้น ไม่ใช่เป็นเพราะความเจริญของวัตถุ ไม่ใช่เป็นเพราะอิทธิพล

ของวัตถุอย่างเดียว แต่เป็นเพราะมนุษย์เราไม่อบรมจิตใจให้มีคุณธรรมสูง ให้แข็งแกร่งในการต่อต้านกับความชั่วต่างหาก จิตใจของมนุษย์จึงต้องตกเป็นทาสของความชั่วร้ายอย่างถอนตัวกันเกือบไม่ขึ้น

ครั้งหนึ่งได้เคย ปรากฏเป็นข่าว อันเกรียวกราวว่ามีนักศึกษาผู้หนึ่ง ศึกษาอยู่ในชั้นอุดมศึกษา ได้แสดงความเห็นออกมาว่า บุญคุณของมารดาบิดาไม่มี เพราะมารดาบิดานั้น มิได้ตั้งใจให้เราเกิดมา ท่านหาความสนุกสนานเพลิดเพลินกันสองคน ส่วนเรานั้นเป็นผลพลอยได้อย่างไม่เต็มใจต่างหาก ตลอดจนบุญคุณของครูบาอาจารย์ก็ไม่มี ท่านมาสอนเราก็เพราะเห็นแก่เงินเดือนต่างหาก หรือเพราะเราจ้างท่านมาสอนต่างหาก ถ้าเราไม่จ้างท่านก็คงจะไม่มาสอน เพราะฉะนั้นถ้าครูทำอะไรให้เราไม่พอใจแล้ว ก็แสดงความไม่พอใจลบหลู่ดูหมิ่นไม่เชื่อฟัง

บางคนก็คิดว่าที่ทุกคนเจริญเติบโตมาได้นี้ ก็มิใช่ว่ามารดาบิดาเป็นผู้เลี้ยงเราด้วยความเต็มใจ แต่เป็น

เพราะกฎหมายของบ้านเมืองมีคุ้มครองต่างหาก ถ้าท่านปล่อยให้เราตาย หรือฆ่าเราตาย ท่านก็มีความผิดทางคดีอาญา ฉะนั้นประเพณีของโบราณที่สอนให้เรามีความกตัญญูกตเวทีนั้นเป็นเรื่องของความโง่เขลางมงาย ตลอดจนการทำบุญไหว้พระสวดมนต์ก็เป็นเรื่อง ของคน งมงายทั้งนั้น ไม่มีประโยชน์อะไร การบูชาเซ่นสรวงก็ไม่มีประโยชน์

บุคคลดังกล่าวนี้ปฏิเสธผลแห่งการกระทำทั้งหมด ทำดีก็ไม่มีผล ทำชั่วก็ไม่มีผล ท่านเรียกบุคคลเหล่านี้ว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิ ประเภทนัตถิกทิฏฐิ ความเห็นชนิดนี้ปฏิเสธผลแห่งการกระทำ มีมานานแล้วทุกยุคทุกสมัย ความเห็นผิดอย่างนี้ ท่านกล่าวว่ามีโทษหนักกว่าการกระทำอนันตริยกรรมเสียอีก

คนประเภทนี้เราเรียกว่าคน อกตัญญู อกตเวที ในทางศาสนากล่าวว่าเป็นคนชั่ว เป็นภัยแก่โลก ไว้วางใจไม่ได้ ถ้ามนุษย์เราทั้งหมดมีความเห็นอย่างนี้ สังคมมนุษย์ก็ไม่ต่างจากสังคมปศุสัตว์บางจำพวก

เรื่องของคนอกตัญญู มีอยู่ในพระสุตตันตปิฎก เอกนิบาต ท่านได้เปรียบเทียบคนประเภทนี้ว่าเลวเสีย ยิ่งกว่าไม้ที่เขาทิ้งลอยอยู่ในน้ำเสียอีก บาลีแสดงไว้ว่า

สจฺจํ กิเรวมาหํสุ นรา เอกจฺจิยา อิธ

กฏฺฐํ นิปฺผวิตํ เสยฺโย น เตฺวเวกจฺจิโย นโร

แปลว่า บัญฑิตกล่าวไว้ว่า เก็บไม้ที่ลอยน้ำขึ้น ไว้บนบก ดีกว่าเก็บคนตกน้ำให้พ้นความตายคำนี้เป็น คำจริง

ที่ท่านกล่าวเช่นนี้ ก็เพราะการเก็บไม้ที่แห้ง ลอยน้ำมาเอาขึ้นไว้บนบกนั้น ย่อมมีประโยชน์หลายอย่าง อย่างน้อยที่สุดยังใช้ให้ เป็น ประโยชน์ใน การ หุง ต้มข้าว แกงได้ สำหรับติดไฟผิงในเวลาหนาวก็ได้ ตลอดจน ยังใช้ประโยชน์อย่างอื่น ๆ อีกหลายอย่าง แต่ว่าคนที่ อกตัญญูไม่รู้คุณของใครถึงแม้จะตกน้ำ และมีผู้ช่วย ให้ขึ้น มาจากน้ำได้ ก็ไม่มีประโยชน์แก่ผู้ช่วย ทั้งยังให้โทษแก่ ผู้ช่วยเสียอีก ในชาดกนี้ได้ยกตัวอย่างแสดงไว้เรื่องหนึ่ง ดังนี้

เรื่องมีอยู่ว่า สมัยหนึ่งที่สมเด็จพระสัมมาสัม-พุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ ออกบวชเป็นฤาษีปลูกอาศรมอยู่ริมแม่น้ำสายหนึ่ง คืนวันหนึ่งในมัชฌิมยาม ได้มีเสียงคนร้องมาจากกลางน้ำ ฤาษีโพธิสัตว์ได้ยินเช่นนั้นก็แน่ใจว่า จะต้องมีคนตกน้ำและต้องการความช่วยเหลือ ท่านจึงรีบลงจากบรรณศาลาถือคบไฟไปส่องดูก็เห็นพระราชกุมารเกาะขอนไม้ลอยน้ำมา ท่านก็รีบเปลื้องผ้าว่ายไปกลางน้ำ ดึงขอนไม้เข้าฝั่งจนสำเร็จ ที่ขอนไม้นั้นนอกจากจะมีพระราชกุมารเกาะมาหนึ่งชีวิต ยังมีสัตว์อีก ๓ ตัว คือ งู หนู นกแขกเต้า เมื่อถึงฝั่งเรียบร้อยแล้ว ฤาษีก็จัดการก่อไฟให้สัตว์ทั้ง ๓ นั้นผิงเพื่อบรรเทาความหนาวก่อน แล้วจึงก่อให้พระราชกุมารทีหลัง ทั้งนี้ปรากฏว่าสัตว์ทั้ง ๓ ชีวิตนั้นได้ถูกพายุฝนพัดตกลงมาในน้ำ และได้อาศัยขอนไม้มาตลอด ส่วนพระราชกุมารนั้นมาเล่นน้ำกับบริวารแล้วถูกปล่อยมากับกระแสน้ำ

เมื่อฤาษีก่อไฟให้สัตว์ทั้ง ๔ ผิงจนอบอุ่นแล้วก็จัดหาอาหารมาให้ แต่ได้จัดให้สัตว์ทั้ง ๓ กินเสียก่อน

แล้วจึงจัดให้กุมารภายหลัง พระราชกุมารก็น้อยพระทัยว่าพระฤาษีนี้ดูถูกตนมาก เห็นสัตว์เดียรัจฉานดีกว่าคน จึงผูกอาฆาตพระฤาษีไว้ ครั้นอยู่ต่อมาถึงประมาณ ๓ วัน น้ำก็แห้งแล้ง งูจึงบอกกับฤาษีว่า พระผู้เป็นเจ้ามีพระคุณ ต่อ ข้าพเจ้า มากเหลือเกิน ที่ได้ ช่วยชีวิต และให้ความสบาย เมื่อชาติก่อนข้าพเจ้าเกิดเป็นเศรษฐีและได้ฝังทรัพย์เอาไว้ ๔๐ โกฏิ ในที่แห่งหนึ่ง ครั้นเวลาใกล้จะตาย ข้าพเจ้ามีจิตผูกพันธ์เป็นห่วงในทรัพย์เหล่านี้ เมื่อตายจึงได้มาเกิดเป็นงู ฉนั้นถ้าพระผู้เป็นเจ้าต้องการจะใช้ทรัพย์เมื่อใดจงบอก ข้าพเจ้าขอยกให้ทั้งหมด บอกดังนี้แล้วก็ลาไป

หนูก็กล่าวขึ้นว่า พระผู้เป็นเจ้ามีอุปการะคุณแก่ข้าพเจ้ามาก เมื่อชาติก่อนข้าพเจ้าเกิดเป็นเศรษฐีเหมือนกัน ข้าพเจ้าได้ฝังทรัพย์ไว้ ณ ที่แห่งหนึ่ง ๓๐ โกฏิ เมื่อเวลาใกล้จะตาย ข้าพเจ้ามีจิตผูกพันธ์ เป็นห่วงในทรัพย์นี้มาก จึงได้ไปเกิดเป็นหนูอยู่ในที่ฝังทรัพย์นั้น เมื่อน้ำท่วมที่อยู่ของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจึงถูกกระแสน้ำพัด

มา ฉนั้นถ้าท่านต้องการทรัพย์เมื่อใดจงบอกข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะยกทรัพย์ทั้งหมดให้แล้วก็ลาฤๅษีไป

นกแขกเต้าก็กล่าวขึ้นว่า ข้าพเจ้าได้อาศัยอยู่ที่ต้นไม้ต้นหนึ่ง ทางต้นน้ำโน้น เมื่อมีพายุฝนขึ้น ข้าพ-เจ้าก็ตกน้ำจนขนเบียกทั้งตัวไม่อาจบินได้ จึงเกาะขอนไม้ลอยมาจนพบพระผู้เป็นเจ้าเห็นและช่วยเหลือไว้ ข้าพ-เจ้ารู้สึกเป็นหนี้พระคุณของท่านมาก ฉนั้นถ้าพระผู้เป็นเจ้าต้องการข้าวสาลีอันมีสีแดงอันโอชารสเมื่อใด จงไปบอกข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะบอกกล่าวแก่หมู่ญาติของข้าพเจ้าซึ่งนับจำนวนมากหลายแสนตัว ให้ช่วยกันคาบเอารวงข้าวสาลีมาถวายพระผู้เป็นเจ้า กล่าวดังนี้แล้วก็ลาไป

ฝ่ายพระราชกุมารก็คิดว่า เราจักลวงฤๅษีนี้ไปสู่บ้านเมืองของเราแล้วก็จะฆ่าเสีย เพราะแค้นที่ดูหมิ่นตน เมื่อคิดดังนี้แล้วจึงกล่าวขึ้นว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าเมื่อข้าพเจ้าได้เสวยราชสมบัติแล้ว จะอุปถัมภ์พระผู้เป็นเจ้าด้วยปัจจัย ๔ ทุกประการ บอกดังนี้แล้วก็ลากลับเมือง

ต่อมาฤาษีจึงคิดจะทดสอบ จิตใจ ของสัตว์ทั้ง ๓ และพระราชกุมาร วันหนึ่งจึงไปที่อยู่ของงู งูทราบก็รีบออกมาต้อนรับด้วยความดีใจ แล้วกล่าวมอบทรัพย์ ๔๐ โกฏิให้ แต่ฤาษีก็ปฏิเสธว่าเวลานี้เรายังไม่ต้องการ ต้องการเมื่อใดจะมารับ แล้วก็เดินไปยังที่อยู่ของหนูของนกแขกเต้าตามลำดับ ก็ได้รับการปฏิสันฐานด้วยความดีใจ และได้รับคำยืนยันเหมือนเดิมเช่นกัน แต่ฤาษีก็ขอผลัดไปก่อน ต้องการเมื่อใดก็จะมารับ

จากนั้นฤาษีก็เดินทางไปยังกรุงพาราณสี เพื่อจะทดสอบพระราชกุมารว่า จะมีความ กตัญญู กตเวทีหรือไม่ และได้แวะพักที่พระราชอุทยาน พอรุ่งเช้าก็เข้าไปบิณฑบาตรในพระนคร พระราชกุมารเมื่อเดินทางกลับถึงพระนครแล้ว ก็ได้ขึ้นเสวยราชสมบัติ วันนั้นเสด็จออกเรียบพระนครตอนเช้า ก็ทอดพระเนตรเห็นฤาษีแต่ไกล จึงดำริแค้นฤาษี พระราชกุมารจึงสั่งให้ราชบุรุษจับดาบสฆ่าเสีย เพราะเป็นคนโกง ถ้าจะเข้ามาขอสิ่งใดกะเราเป็นแน่ พวกเจ้าจงอย่าให้คนกาลกรรณีนี้มา

พบเรา จงมัดมือไพล่หลังเฆี่ยนให้เต็มที่ แล้วนำไปตัดศีรษะที่นอกพระนคร เอาหลาวเสียบประจานตนไว้ พวกราชบุรุษได้ฟังพระราชโองการดังนี้ ก็รีบลงมือทันทีตรูเข้าจับฤาษีมัดแล้วเฆี่ยนตี ขณะที่กำลังเฆี่ยนอยู่นั้น ฤาษีได้กล่าวขึ้นว่า "เขากล่าวกันว่าเก็บท่อนไม้ที่ลอยน้ำมาดีกว่าเก็บคนบางคนขึ้นจากน้ำนี้เป็นคำจริง" ทุกครั้งที่ถูกเฆี่ยนฤาษีจะต้องพูดอย่างนี้ทุกครั้งไป จนราชบุรุษสงสัยจึงถามว่า เหตุใดท่านจึงพูดเช่นนั้น ฤาษีจึงเล่าความจริงให้ทราบตั้งแต่ต้นจนจบ ประชาชนชาวเมืองได้ทราบดังนั้น จึงพากันติเตียนพระราชกุมารอย่างมาก พร้อมใจกันจับราชกุมารฆ่า แล้วให้ฤาษีสึกออกเสวยราชต่อไป เมื่อได้เสวยราชแล้วก็เดินทางไปหางู หนู นกแขกเต้า สัตว์ทั้ง ๓ นั้น ถวายทรัพย์ให้ทั้งหมด ท้าวเธอก็นำสัตว์ทั้ง ๓ ไปเลี้ยงไว้ในพระราชวัง โปรดให้ทำทะนานทองให้งูอยู่ ทำโพรงแก้วให้หนูอยู่ ทำกรงทองให้นกแขกเต้าอยู่

ในชาดกเล่มนี้แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่ไม่รู้บุญคุณของคนต้องประสบผลร้ายดังพระราชกุมารนั้น ผู้ที่รู้คุณ

คนย่อมได้ประสบความสุขเจริญดังสัตว์ทั้ง ๓ นั้น ส่วนผู้ที่มีเมตตากรุณาย่อมได้รับผลดีเช่นฤาษี เพราะฉะนั้นทุกคนควรเป็นผู้มีเมตตากรุณา รู้จักบุญคุณของผู้อื่นที่กระทำไว้แก่ตน แล้วคิดตอบแทนคุณของผู้นั้นต่อไป

เครื่องหมายของคนดี

พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า คนที่มีคุณธรรมทั้งสองประการคือ กตัญญูและกตเวที เป็นคนดี การที่จะดูว่าใครดี ก็ให้ดูที่ตรงนี้ มีภาษิตแสดงว่า

"นิมิตฺตํ สาธุรูปานํ กตญฺญู กตเวทิตา"

ความกตัญญูกตเวที เป็นนิมิตคือเครื่องหมาย**ของคนดี**

ฉะนั้นคนที่เราเรียกว่า "**คนดี**" นั้น จะต้องมีคุณธรรมทั้งสองประการนี้ คนอย่างนี้ไม่เป็นภัยแก่โลก ไม่เป็นภัยแก่สังคม เป็นที่พึ่งแก่สรรพสัตว์ได้

โลกของเราที่เป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีปกติสุขก็เพราะชาวโลกตั้งมั่นในกตัญญูและกตเวที คุณธรรมทั้งสองข้อนี้ มีอุปการแก่คนทุกคน เพราะชั่วชีวิตของคนเราที่เกิดมานี้ เราจะต้องอาศัยบุคคลอื่น ๆ อีกมาก ชีวิตของคนเราจึงเป็นไปได้ทุกคน ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เช่นในเบื้องต้นแห่งชีวิตของเรา เราต้องอาศัยมารดาบิดา เราจึงมีชีวิตอยู่ต่อมาได้ ด้วยความสุขสบาย

ครั้นอยู่ต่อไปนาน ๆ เราเจริญเติบโตขึ้น มารดาบิดาก็แก่ชราลง ทำอะไรไม่ไหว มารดาบิดาก็ต้องพึ่งพาอาศัยเราผู้เป็นลูกต่อไป ทุกคนต้องพึ่งพาอาศัยกันอยู่อย่างนี้

ทุกคนเกิดมาต้องเป็นผู้อาศัยคนอื่นมาก่อน แล้วจึงจะเป็นที่พึ่งที่อาศัยแก่ผู้อื่นในภายหลังต่อไป ชีวิตของคนที่ใช้ให้เป็นไปในลักษณะดังกล่าว จึงจัดว่าเป็นชีวิตของคนที่ดี เป็นชีวิตที่ประเสริฐ ส่วนชีวิตของคนที่เอาแต่อาศัยผู้อื่นอย่างเดียว โดยที่ผู้อื่นมาอาศัยตนไม่ได้ ชีวิตอย่างนั้นเป็นชีวิตที่ไม่ประเสริฐ และ บุคคล อย่างนี้หาความเจริญได้ยาก ทั้งในคดีโลกและคดีธรรม เพราะเป็นผู้เอาเปรียบโลก เป็นกาฝากของโลก

พระเถระผู้ตั้งมั่นในกตัญญูกตเวที

ในสมัยพุทธกาลนั้น แม้แต่พระเถระผู้เป็นอรหันต์ก็ยังต้องประพฤติธรรมทั้งสองข้อนี้ เช่น พระสารีบุตรเถระ เป็นต้น ท่านเป็นอัครสาวกฝ่ายขวาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นพระอรหันต์ก่อนที่ท่านจะบวชในสำนักของพระพุทธเจ้านั้น ท่านได้ฟังธรรมะจากพระอัสสชิเถระ ในขณะที่พระอัสสชิกำลังออกบิณฑบาตตอน

เช้า พระอัสสชิได้แสดงถึงหลักคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพียงย่อ ๆ ให้พระสารีบุตรฟังว่า

เย ธมฺมา เหตุปฺปภวา เตสํ เหตุํ ตถาคโต (อาห)
เตสญฺจ โย นิโรโธ เอวํ วาที มหาสมโณติ

"ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตทรงแสดงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณทรงสั่งสอนอย่างนี้"

เมื่อพระอัสสชิแสดงธรรมจบลง พระสารีบุตรก็ได้ดวงตาเห็นธรรมทันที คือเห็นว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีการเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลล้วนแต่มีการดับไปเป็นธรรมดา จากนั้นจึงได้ขอบวชในสำนักของพระพุทธเจ้า เมื่อท่านบวชแล้วไม่นานก็สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ท่านทราบว่าพระอัสสชิอยู่ในทางทิศใด ก่อนที่ท่านจะนอนท่านจะต้องหันหน้าไปทางทิศนั้น แล้วก็กราบไปทางทิศที่พระอัสสชิพักอยู่ และได้นอนหันศีรษะไปทางทิศนั้นเสมอ เป็นการแสดงความเคารพและระลึกถึงคุณที่พระอัสสชิได้แสดงธรรมให้แก่ตน

อยู่ต่อมาอีกครั้งหนึ่ง ในสมัยที่พระพุทธองค์ทรงประทับอยู่ ณ วัดเชตวัน นครสาวัตถี ครั้งนั้นได้มีพราหมณ์แก่ผู้ยากจนคนหนึ่ง ศรัทธาในพระศาสนามาก ได้มาอาศัยอยู่เพราะเป็นคนอนาถา พราหมณ์เฒ่าผู้นี้ชื่อท่านราธะ ท่านคอยปรนนิบัติรับใช้พระสงฆ์ทั่ววัด ด้วยการกวาดลานวัดบ้าง ถางหญ้าบ้าง กวาดกุฏิบ้าง แล้วก็อาศัยรับ ประทาน ข้าวก้นบาตร พระ ไปวันหนึ่ง ๆ วันหนึ่งราธะพราหมณ์มีศรัทธาอยากจะบวชมาก ก็ไปหาพระสงฆ์ในวัดขอให้บวชเป็นพระภิกษุ แต่พระสงฆ์เหล่านั้นก็ไม่ยอมบวชให้ เพราะเห็นว่าแก่มากแล้ว ปรนนิบัติพระสงฆ์ไปอย่างนี้ก็ได้รับผลบุญถมเถไป

เช้าวันหนึ่ง พระพุทธองค์ได้ตรวจดูอินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลายว่า มีผู้ใดบ้างที่ควรแก่การบรรลุมรรคผล ก็ปรากฏในข่ายแห่งพระญาณว่า ราธะผู้นี้มีอินทรีย์แก่กล้า ควรแก่การที่จะได้บรรลุอรหัตตผล จึงได้เสด็จไปโปรดตอนเช้า ในขณะนั้นราธะพราหมณ์กำลังกวาดลานวัด ถางหญ้าอยู่ พระพุทธองค์จึงตรัสถามว่า

พราหมณ์ "เธอเที่ยวทำอะไรอยู่"

ราธะกราบทูลว่า "ข้าพระองค์กำลังทำวัตรปฏิบัติแก่พระภิกษุทั้งหลายอยู่ พระเจ้าข้า"

พระพุทธองค์ตรัสถามต่อไปว่า "แล้วเธอได้รับการสงเคราะห์จากพระภิกษุเหล่านั้นบ้างหรือ"

ราธะพราหมณ์กราบทูลว่า "ได้พระเจ้าข้า ข้าพระองค์ได้แต่เพียงอาหารเท่านั้น แต่ท่านไม่ให้ข้าพระองค์ได้บวช"

จากนั้นพระพุทธองค์จึงได้เรียกประชุมสงฆ์ แล้วตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลายใครระลึกถึงคุณของพราหมณ์ผู้นี้ได้บ้าง มีบ้างหรือ"

ในขณะนั้น พระสารีบุตรกราบทูลว่า "พระเจ้าข้า ข้าพระองค์ระลึกได้ เมื่อข้าพระองค์ออกบิณฑบาตอยู่ในกรุงราชคฤห์ พราหมณ์นี้ได้ให้คนถวายภิกษาหนึ่งทัพพีที่เขานำมาเพื่อตน ข้าพระองค์ระลึกถึงคุณของพราหมณ์ผู้นี้ได้"

พระพุทธองค์จึงตรัสว่า "สารีบุตร ก็การที่เธอเปลื้องพราหมณ์ผู้มีอุปการะที่ได้กระทำมาแล้วอย่างนี้ให้พ้นจากทุกข์ไม่ควรหรือ"

พระสารีบุตรกราบทูลว่า "ควรแท้พระเจ้าข้า ข้าพระองค์จักให้เขาบวช" แล้วพระสารีบุตรก็บวชให้ นี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงคุณธรรมของพระสารีบุตร ที่ไม่ลืมคุณของผู้อื่นที่มีต่อท่าน แม้ว่าจะเพียงเล็กน้อยเท่านั้นก็ยังคิดตอบแทน

นิทานเรื่องผลแห่งความกตัญญู

มีนิทานจีนอยู่เรื่องหนึ่ง ซึ่งเป็นนิทานที่สอนถึงเรื่องความกตัญญูไว้ได้ดีมาก เป็นนิทานเก่าแก่ คิดว่านำมาเล่าสู่กันฟังคงจะเป็นประโยชน์ และเป็นตัวอย่างอันดีแก่บรรดาผู้เป็นลูกทุกคนที่กำลังทอดทิ้งพ่อแม่

ในประเทศจีน ที่เมืองซัวไซไถ่หงวนฮู มีครอบครัวอยู่ครอบครัวหนึ่ง ในครอบครัวนี้มีเพียงสามคนเท่านั้น คือ มีพ่อ แม่ และลูกชายซึ่งเติบโตเป็นหนุ่มเต็มตัว ลูกชายชื่อฮู แซ่เอีย รวมเรียกชื่อเด็กหนุ่มผู้นี้ว่า เอียฮู อยู่ต่อมาพ่อบ้านคือบิดาของเอียฮูก็ตายลงทอดทิ้ง ภรรยาและ ลูกไว้ เผชิญ กับ ชะตาชีวิต ตามลำพังเท่านั้น

มารดาของเอียฮูเป็นคนชราอายุมากแล้ว ทำงานอะไรก็ไม่ไหว ครอบครัวนี้มีอาชีพในทางทำนา มีนาอยู่ทั้งหมด ๕๐ ไร่ เมื่อพ่อตายลง เอียฮู เด็กหนุ่มก็ต้องทำนาแทนพ่อต่อไป ส่วนนางผู้เป็นมารดานั้นเล่า ก็แก่เฒ่าทำนาไม่ไหวเสียแล้ว นางจึงอยู่เฝ้าบ้าน ทำงานในบ้านเล็ก ๆ น้อย ๆ ไปตามประสาคนแก่ เอียฮูเด็กหนุ่มผู้นี้หาได้มีความกตัญญูต่อแม่ของตนไม่ เอาแต่เที่ยวเตร่เฮฮา มารดาว่ากล่าวไม่ได้ ทำอะไรก็เอาแต่ใจตัวเอง

นางมีความคับแค้นใจเป็นอันมาก เพราะนางมีบุตรชายคนเดียว ก็หวังที่จะฝากผีฝากไข้ แต่ลูกชายก็มีความประพฤติตนไม่ดี การทำนาหรือก็ไม่เกิดผลเต็มเม็ดเต็มหน่วย บางปีฝนก็แล้ง บางปีฝนก็มากจนน้ำท่วมนาเกิดความเสียหาย นางก็ไม่ปริปากพูดอะไรให้ลูกต้องกระทบกระเทือนใจ เมื่อนางคิดถึงบุตรก็ได้แต่นั่งร้องไห้เพียงคนเดียว สามีผู้เป็นคู่ชีวิตก็จากนางไปเสียแล้ว นางมีความว้าเหว่และทุกข์ใจมาก แต่ก็สู้อดทนเพราะความรักลูก

เอียฮูผู้ทำนาได้ข้าวปลาไม่บริบูรณ์เหมือนคนอื่น

เขา ทั้งๆ ที่นาก็มีถึง ๕๐ ไร่ แต่ผลที่ได้รับกลับไม่พอกิน เด็กหนุ่มผู้นี้ก็หาได้คิดเฉลียวใจไม่ว่า เป็นเพราะเหตุใด เขาคิดแต่เพียงว่า เป็นคราวเคราะห์ของเราเองจึงทำให้ได้ผลไม่บริบูรณ์ หาได้คิดไม่ว่า เป็นเพราะตัวเองขาดความกตัญญู กตเวทีต่อแม่ผู้มีพระคุณ

ณ เมืองเสฉวน ได้มีพระเถระรูปหนึ่ง ชื่อ **บ่อจี่ไต้สือ** เป็นผู้สำเร็จฌานอภิญญาเจริญอิทธิบาทภาวนาเป็นผู้มีอายุยืน เพราะสำเร็จวิชาที่เรียกว่า อภิญญา คนสมัยนั้นเรียกว่าวิชาอายุวัฒนะ เอียฮูเด็กหนุ่มเมื่อได้ทราบข่าว ก็อยากจะไปเรียนวิชาอายุวัฒนะกับท่าน "บ่อจี่ไต้สือ" วันหนึ่งจึงเข้าไปลาแม่ และเรียนให้แม่ทราบว่าตนเองจะเดินทางไป เรียน วิชา อายุวัฒนะยังเมืองเสฉวนกับพระชื่อบ่อจี่ไต้สือ

มารดาจึงเตือนลูกว่า การเรียนวิชาอายุวัฒนะนั้นยากมาก ไม่ใช่เรียนได้ง่าย ๆ เวลานี้แม่ก็แก่มากแล้ว ถ้าลูกเดินทางไปเมืองเสฉวนเสีย แม่จะอยู่กับใครและใครเล่าเขาจะเลี้ยงดูแม่ ตามโบราณประเพณีนั้นเมื่อพ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่และแก่เฒ่ามาก ลูกนั้นไม่ควรจะเดิน

ทางไกล ควรจะอยู่คอยดูแลแม่ ทั้งเวลานี้บิดาของลูกก็สิ้นชีวิตไปแล้ว ตัวของลูกเองก็ไม่มีสามพี่สี่น้อง ตัวคนเดียวแท้ ๆ แม่ก็มีลูกเพียงคนเดียวเท่านั้น ก็หวังจะพึ่งพิงไปจนกว่าชีวิตจะหาไม่ ถ้าลูกไปเสียแล้ว แม่จะได้ใครมาอยู่เป็นเพื่อนเล่า

การไปของลูกครั้งนี้ จะสำเร็จสมความ ปรารถนาหรือไม่ ลูกก็ยังไม่ทราบ ลูกไม่คิดดูบ้างว่า ตั้งแต่โบราณกาลมา ผู้ที่เรียนวิชาอายุวัฒนะได้สำเร็จนั้น ก็เพราะเอาคุณธรรมคือความกตัญญูเป็นที่พึ่ง จึงสามารถเรียนวิชาได้สำเร็จ แม้แต่ผู้ที่ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านก็ต้องอาศัยความกตัญญูเป็นที่ตั้ง

ลูกจะทิ้งแม่ไปอย่างนี้ ลูกไม่คิดกตัญญูบ้างหรือ นางก็ได้แต่อ้อนวอนลูกชายอย่างนี้ แต่เอียฮู ผู้เป็นลูกหาได้เชื่อฟังไม่ คิดจะเดินทางไปให้ได้ เสร็จแล้วก็จัดแจงเก็บเครื่องเสบียงในการเดินทาง พร้อมทั้งเงินตราสำหรับใช้จ่าย ออกเดินทางจากบ้าน นางผู้เป็นแม่ก็ได้แต่นั่งมองลูกเก็บข้าวของ แล้วน้ำตาก็เอ่อท้นออกมาด้วยความเสียใจ พอลูกเดินทางออกจากบ้านลับตาไปเท่านั้น

นางก็เป็นลมสลบแน่นิ่งไปด้วยความเสียใจ และห่วงใยลูก คนข้างบ้านเห็นเหตุการณ์ก็พากันมาช่วยแก้ไข จนกระทั่งนางรู้สึกตัวฟื้นขึ้น แล้วนางก็นั่งร่ำไห้บ่นถึงลูกอยู่ร่ำไป

พระเถระปลอมมาเทศน์

เอียฮู เมื่อเดินทางออกจากบ้าน ก็มุ่งหน้าตรงไปยังเมืองเสฉวน โดยมิได้ห่วงใยในมารดาเลยแม้แต่น้อย หวังจะเรียนวิชาอายุวัฒนะให้สำเร็จลงจงได้ เมื่อเดินไปได้ประมาณครึ่งทาง ก็เห็นพระเถระองค์หนึ่งนั่งเทศนาโปรดสัตว์อยู่ข้างถนน เอียฮูเดินทางไปถึงที่แสดงธรรมนั้น จึงยืนหยุดฟังด้วยความสนใจ

พระเถระรูปนั้นเทศน์ว่า เมื่อมาพิจารณาดูโลกเราในปัจจุบันนี้แล้ว รู้สึกสังเวชใจ มนุษย์ในโลกปัจจุบันนี้ประกอบแต่กรรมชั่ว มีใจบาปหยาบช้ามาก ไม่รู้จักบุญคุณของมารดาบิดาครูอาจารย์ แลผู้มีอุปการคุณทอดทิ้งมารดาบิดาที่แก่เฒ่าแล้ว บุคคลเหล่านี้จะหาความเป็นสิริมงคลได้แต่ที่ไหน มีแต่อัปมงคล คิดแต่อาฆาตมาตร้ายต่อกัน ไม่มีจิตใจเมตตาต่อสัตว์ เป็นผู้หญิงก็

คิดแต่จะแต่งตัวเที่ยวเตร่ดูมหรสพ การบ้านการเรือนก็ไม่เอาใจใส่ บ้านช่องปล่อยสกปรกรกรุงรัง เอาแต่แต่งตัวเท่านั้น พ่อแม่สร้างหลักทรัพย์เอาไว้ให้แล้วก็ไม่รู้จักรักษาไว้ให้ดี ครั้นสิ้นบุญของพ่อแม่ ลูก ๆ ก็แย่งทรัพย์มรดก ถึงกับต้องฟ้องร้องทางศาลเป็นความกัน จนกระทั่งทรัพย์สินเหล่านั้นต้องตกไปเป็นของคนอื่นจนหมดสิ้น พี่น้องก็ต้องแตกความสามัคคีต่อกัน

เขามิได้คิดเลยว่า เมื่อตายไปแล้วก็นำเอาไปไม่ได้ ต้องทอดทิ้งไว้เป็นสมบัติประจำโลก ที่คนเหล่านั้นไม่มีความอารีต่อกัน คิดประทุษร้ายต่อกัน ในขณะที่ยังไม่ประสบต่อความพิบัตินั้น ก็เพราะบุญแต่ปางก่อนสนับสนุนอยู่ ความพิบัติจึงไม่ปรากฏให้เห็นโดยเร็ว แต่ถึงกระนั้นความพิบัติเหล่านี้ ก็ต้องตกไปถึงลูกหลานจนได้ในวันหนึ่ง ซึ่งมีหลักฐานให้เห็นอยู่มากมาย บางครอบครัวนั้นพ่อแม่ร่ำรวย สร้างหลักทรัพย์ไว้ให้แก่ลูกหลาน ครั้นคนเหล่านั้นตายลง ไม่ช้าลูกหลานก็ต้องตกระกำลำบาก เพราะพ่อแม่หาทรัพย์มาด้วยความไม่ยุติธรรม ไม่สุจริต

คำปริศนาของพระเถระ

เอียยฮู เมื่อได้ฟังไปก็เกิดความสนใจ เลื่อมใสในคำเทศนาสั่งสอนของพระเถระนั้น เมื่อท่านเทศน์จบลง เอียยฮูจึงเข้าไปกราบแล้วถามพระเถระว่า พระคุณเจ้าเดินทางมาจากไหน ?

พระเถระก็ตอบว่า "เรามาเมื่อน้ำจืด"

เอียยฮู ก็ถามต่อไปว่า "แล้วพระคุณเจ้าจะเดินทางต่อไปที่ไหนอีก"

พระเถระตอบว่า "เราไปแล้วไม่มีใจ"

เอียยฮู จึงถามต่อไปด้วยความสนใจว่า "พระคุณเจ้าอายุพรรษาสักเท่าไรแล้ว ?"

พระเถระตอบว่า "เราเรียนวิชาอายุวัฒนะได้สำเร็จแล้ว อายุของเราจึงประมาณไม่ได้ว่าเท่าไร"

เอียยฮู จึงถามว่า "พระคุณเจ้ามีอายุยืนอยู่เพื่อที่จะคอยใครหรือ ?"

พระเถระจึงตอบว่า "เรามีอายุอยู่เพื่อที่จะคอยคนที่ไม่มีความรู้สึกตัวว่าชั่ว"

เอียฮูได้ฟังเช่นนั้นก็สงสัยว่า เอ ! ท่านสมณรูปนี้พูดเป็นปริศนาชอบกลอยู่ แล้วจึงถามท่านพระเถระต่อไปว่า "ก็ท่านเรียนวิชาอายุวัฒนะสำเร็จแล้ว ท่านรู้จักพระเถระที่ชื่อ **บ่อจี่ไต้สือที่เมืองเสฉวน** หรือไม่"

พระเถระย้อนถามว่า "เธอถามถึงท่านสมณะบ่อจี่ไต้สือทำไม ?"

เอียฮู ตอบว่า "กระผมประสงค์จะเดินทางไปศึกษาวิชาอายุวัฒนะ กับท่านบ่อจี่ไต้สือ"

พระเถระตอบว่า "การที่จะเรียนวิชาอายุวัฒนะได้สำเร็จนั้น จะต้องเรียนโดยตรงกับพระพุทธเจ้า เธอไม่ต้องเดินทางไปยังนครเสฉวนให้เหนื่อยยากดอก"

เอียฮู จึงพูดกับพระเถระว่า "บัดนี้พระพุทธเจ้าท่านก็เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ทำอย่างไรเราจึงจะพบท่านได้เล่า"

พระเถระจึงบอกว่า "การที่จะพบพระอรหันต์นั้นไม่ยากดอก เธอจงเดินทางกลับไปบ้านของเธอเถิด ท่านที่ใส่เสื้อกลับ ใส่รองเท้ากลับนั่นแหละคือพระอรหันต์ของท่าน เธอจงอย่าลืมคำที่เราบอกนะ"

เอียฮู ได้ยินพระเถระพูดเป็นอัศจรรย์เช่นนั้น จึงหันหน้ากลับเพื่อเอาของที่สะพายไปลงวางไว้ เพื่อที่จะซักไซ้ให้แน่นอนจะแจ้งลงไป เมื่อวางของลงแล้ว ก็หันกลับมาเพื่อสนทนากับพระเถระ แต่ปรากฏว่า พระเถระหายตัวไปเสียแล้ว เอียฮูจึงคิดว่า พระเถระองค์นี้จะต้องเป็นผู้วิเศษสำเร็จวิชาชั้นสูง คือ อภิญญาเป็นแน่แล้วมาชี้แจงตัวเรา อย่ากระนั้นเลยเราจะรีบเดินทางกลับบ้านดีกว่า จึงจัดแจงยกเสบียงกรังขึ้นสะพายแล้วหันหน้าเดินทางกลับมาทางเก่า

ในระหว่างเดินทางกลับบ้าน ก็คิดถึงคำของพระเถระรูปนั้นอยู่เสมอ จนกระทั่งถึงบ้าน เวลานั้นเป็นเวลาเที่ยงคืน ผู้คนหลับหมดแล้ว พอถึงหน้าบ้านจึงเคาะประตูเรียกแม่...แม่จ๋า...แม่...เปิดประตูรับด้วย มารดาของเอียฮู เมื่อลูกเดินทางออกจากบ้าน นางก็เฝ้าแต่คิดถึง ห่วงใยลูก กินไม่ได้นอนไม่หลับ ร่างกายผ่ายผอมลง เมื่อนางได้ยินเสียงใครมาเรียกแม่ แม่จ๋า...แม่ที่ประตู ฟังคล้ายเสียงของลูกมาร้องเรียก นางก็ยังไม่เชื่อหู คิดว่าคงจะเป็นเพราะความผูกพันในลูก จึงทำให้

ได้ยินเสียงลูกมาเรียก

แต่เสียงเรียกว่า แม่...แม่จ๋า...แม่ ก็ยังดังอยู่ นางจึงคิดว่า เราไม่ได้ฝันไปนี่ เรายังไม่หลับ เสียงลูกมาร้องเรียกให้เปิดประตู นางก็ดีใจว่าลูกกลับมาแล้ว ด้วยความรีบร้อน จึงหยิบเสื้อมาสวมใส่ หยิบรองเท้ามาใส่ โดยมิได้พิจารณาดูเสียก่อน จึงใส่กลับกันหมด รีบกระวีกระวาดลุกไปถอดกลอน พอเปิดกลอนออกก็พบว่า เอียฮู ลูกรักของนางนั่นเอง นางดีใจจนพูดไม่ออก ตื้นตันใจอย่างบอกไม่ถูก

เอียฮู เมื่อเห็นแม่ใส่เสื้อกลับ ใส่รองเท้ากลับตรงตามที่ท่านสมณะบอกไว้ ว่าผู้ที่ใส่เสื้อกลับ ใส่รองเท้ากลับนั่นแหละเป็นพระอรหันต์ของท่าน เอียฮู เกิดความสำนึกผิด ก้มลงกราบที่เท้าของผู้เป็นมารดา แล้วหลั่งน้ำตาด้วยความเสียใจในการกระทำของตน แล้วขอโทษต่อผู้เป็นมารดาที่ตนเองได้ทอดทิ้งไปว่า "ต่อแต่นี้ไปตนจะประพฤติตนเป็นลูกที่ดีของแม่ตลอดไป จะไม่ทอดทิ้งแม่อีก แม่เป็นพระอรหันต์ของลูก"

มารดาจึงถามว่า มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นหรือลูก จึงได้ร้องห่มร้องไห้อย่างนี้ เอียฮูแหงนหน้าขึ้นมองหน้าผู้บังเกิดเกล้าด้วยน้ำตานองหน้า แล้วเล่าให้แม่ฟังว่า ในระหว่างทางที่เดินทางไปเมืองเสฉวนนั้น ได้พบพระเถระท่านแสดงธรรมอบรมพุทธบริษัทอยู่ ตนจึงเข้าไปหยุดฟังและเกิดความเลื่อมใส จนกระทั่งพระเถระให้ลูกเดินทางกลับบ้าน แล้วจะพบพระอรหันต์ผู้ที่เป็นพระอรหันต์ของลูกก็คือ ผู้ที่ใส่เสื้อกลับรองเท้ากลับ บัดนี้ลูกพบพระอรหันต์ในดวงใจของลูกแล้ว ต่อจากนี้ไปลูกจะบูชาพระอรหันต์ของลูกตลอดชีวิต

นางจึงก้มหน้าดูตัวของนาง ก็รู้ว่าได้ใส่เสื้อกลับรองเท้ากลับ ผู้เป็นมารดาจึงพูดปลอบใจลูกว่า ดีแล้วลูกรัก อย่าเสียใจไปเลย แม่อภัยให้ลูกทุกอย่าง ขอให้ลูกจงตั้งมั่นไว้ในกตัญญูเถิด แล้วลูกของแม่จะมีแต่ความเจริญรุ่งเรือง เพราะคุณธรรมข้อนี้ เป็นสิริมงคลแก่ผู้ปฏิบัติมาก

ผลแห่งความกตัญญู

ตั้งแต่นั้นมา เอี่ยฮูก็ตั้งหน้าทำนาด้วยความขยันขันแข็งต่อไปโดยไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยาก ดูแลเอาใจใส่ปรนนิบัติแม่มิให้เดือดร้อนใจ ให้อยู่อย่างสุขสบาย ปรากฏว่า ข้าวกล้าในนาปีนั้น อุดม สมบูรณ์อย่างน่าอัศ-จรรย์ ซึ่งเดิมทีเดียว เอี่ยฮูทำนา ๕๐ ไร่ ได้ผลเกือบไม่พอกินพอใช้ แต่ก่อนที่ข้าวกล้าในนาจะได้รับการเก็บเกี่ยวมารดาของเอี่ยฮู ก็ล้มเจ็บลงอย่างหนัก เอี่ยฮูเที่ยวตามหาหมอมารักษาจนสุดความสามารถ แต่ก็ไม่สามารถจะรักษาหญิงชราผู้เป็นมารดาของตนให้หายได้ ผลสุดท้ายเวลาแห่งความวิปโยคก็มาถึง นางลืมตามองดูบุตรครั้งสุดท้ายแล้วพูดขึ้นอย่างแผ่วเบาว่า ลูกรักของแม่เจ้าจงตั้งมั่นในความกตัญญูกตเวทีตลอดไปเถิด แล้วเจ้าจะเจริญ จงจำคำของแม่ไว้ แม่ลาก่อนนะ แล้วเปลือกตาของผู้เป็นแม่ก็หรี่หลับ วิญญาณดับสิ้นลงด้วยความสงบ

เอียฮู เด็กหนุ่มซึ่งเฝ้าพยาบาลแม่อยู่อย่างใกล้ชิดด้วยความเป็นห่วง เห็นแม่สงบแน่นิ่งไปเช่นนั้นก็ตกใจเขย่ากายร้องเรียกแม่ แม่จ๋า แม่ แม่ เป็นอะไรไป โธ่! แม่ ถึงจะเขย่าเท่าไร ร่างของหญิงชราผู้บังเกิดเกล้าก็หาได้ไหวติงไม่ คงนอนสงบแน่นิ่งอยู่ตามเดิม เอียฮูเอาสำลีไปวางที่ปลายจมูกเพื่อจะดูว่า ลมหายใจของผู้เป็นมารดายังมีอยู่หรือไม่ สำลีก็ไม่ไหวติงเด็กหนุ่มฟุบหน้าลงบนทรวงอกของผู้บังเกิดเกล้า ที่ตนเคยซบมาเมื่อตอนเยาว์ และได้ทอดทิ้งเหินห่างจากทรวงอกของแม่ ที่เคยให้ความอบอุ่นมาเป็นเวลาช้านาน คร่ำครวญร้องเรียกหาแม่ให้คืนกลับมา แต่อนิจจา ใครเล่าจะนำเอาดวงวิญญาณของแม่กลับคืนมาได้

เอียฮูเพ้อรำพันว่า แม่มีพระคุณต่อลูกเหลือเกินได้ให้กำเนิดและเลี้ยงชีวิตลูกมาจนเติบใหญ่ ลูกหาได้คิดถึงคุณของแม่ไม่ ลูกผิดไปแล้วที่ลูกไม่มีความกตัญญูต่อแม่ แต่เมื่อลูกนึกถึงคุณของแม่ ลูกมีความสำนึกผิดคิดกลับตัวใหม่ ตั้งต้นเป็นลูกที่ดีของแม่ คิดว่าจะเลี้ยงแม่ให้มีความสุข ความสบาย ให้ มากกว่าที่แม่ จะต้องเป็น

ทุกข์เฝ้าห่วงใยในตัวลูก แต่ลูกมีบุญน้อย แม่ต้องมาด่วนจากลูกไปเสียก่อนที่ลูกจะชดใช้หนี้พระคุณของแม่ โธ่... แม่จ๋า ชาติหน้าขอให้ลูกได้เกิดเป็นลูกของแม่อีก และขอให้ลูกจงอย่าเป็นลูกที่ชั่วช้าเหมือนชาตินี้เลย เอียยูเด็กหนุ่มคร่ำครวญด้วยความทุกข์โศกอย่างแสนสาหัส จนกระทั่งเป็นลมสลบแน่นิ่งไป ดุจดังเมื่อตอนที่ตนหนีแม่ออกจากบ้าน ทำให้แม่ต้องเสียใจร้องไห้จนสลบไปในครั้งนั้น นี่แหละกรรมย่อมสนองแก่ผู้กระทำเสมอ จะช้าหรือเร็วเท่านั้น ชาวบ้านผู้เห็นเหตุการณ์ต่างก็พากันมาช่วยแก้ไขจนเอียยูฟื้นคืนความรู้สึกขึ้นมาอีกวาระหนึ่ง

เมื่อเอียยูฟื้นขึ้นมาแล้ว ก็ร้องไห้คร่ำครวญถึงแม่อยู่ต่อไป ชาวบ้านก็พากันมาช่วยปลอบใจ จนกระทั่งเอียยูคลายความเศร้าโศกลงไปบ้าง จึงจัดแจงปลงศพมารดาแล้วนำเอาไปฝังตามธรรมเนียมจีน

เอียยูไปเยี่ยมมารดา ที่หลุมฝังศพ เป็น ประจำทุกวัน ถึงมารดาจะตายไปแล้วหลายวัน แต่เขาก็หาได้คลายความเศร้าโศกลงไปได้ไม่ อยู่มาวันหนึ่ง บ้านที่อยู่ใกล้เคียงมีงิ้ว อันเป็นมหรสพประจำปี เอียยูจึงคิด

ที่จะไปดูงิ้วให้หายคลายทุกข์ไปบ้างชั่วขณะหนึ่ง จึงเดินทางออกจากบ้านไปดูงิ้ว เผอิญงิ้วคืนนั้นก็แสดงถึงเรื่องลูกที่มีความกตัญญูต่อพ่อแม่ ในเนื้อเรื่องนั้น มีอยู่ตอนหนึ่ง ที่ลูกผู้ตั้งมั่นในกตัญญู เมื่อแม่ตายไปแล้ว ก็เอาไม้มาแกะเป็นรูปแม่ เอาไปตั้งไว้บนหิ้งบูชาเซ่นไหว้เป็นประจำ

สาเหตุที่เอาไม้มาแกะเป็นรูปแม่ไว้บูชานี้มีอยู่ว่า เด็กหนุ่มผู้นี้มีอาชีพเลี้ยงแกะ เช้าขึ้นก็ไล่แกะไปกลางทุ่ง เย็นลงก็ไล่แกะกลับบ้าน เด็กหนุ่มผู้นี้เป็นคนโหดร้ายมาก ไม่มีความเคารพบิดามารดาของตน เป็นคนอกตัญญู อยู่ต่อมาพ่อก็ตายลง ทิ้งให้ผู้เป็นแม่อยู่กับตนสองคนเท่านั้น ถ้าวันใดมารดาหุงอาหารไปส่งกลางทุ่งช้าไปก็เกิดโทสะ ด่าว่าผู้เป็นแม่ต่าง ๆ นานา บางครั้งก็ตบตีแม่ผู้แก่เฒ่านั้นอย่างไม่ปรานี เด็กหนุ่มผู้นี้ประพฤติตนอย่างนี้เป็นอาจินต์ ผู้เป็นแม่ก็ร้องห่มร้องไห้เสียใจอยู่เสมอ จะว่ากล่าวสอนลูกก็ไม่ได้ ลูกก็ใช้กำลังตบตีเอา

อยู่มาวันหนึ่ง ในขณะที่เด็กหนุ่มผู้นี้ไล่แกะไปเลี้ยงกลางทุ่งเมื่อฝูงแกะกำลังเล็มหญ้าอยู่ ด้วยความร้อน

จึงหลบมานั่งในร่มไม้ใกล้ฝูงแกะนั้น ได้มีแกะแม่ลูกอ่อนตัวหนึ่งกำลังให้ลูกกินนม ลูกแกะตัวนั้นกำลังคุกเข่าลงดูดนมแม่ด้วยความเคารพ เด็กหนุ่มผู้นี้ก็นั่งดูแกะแม่ลูกสองตัวนั้น ด้วยความสนใจ จึงนั่งเรื่อยเปื่อยไปว่า ลูกแกะในระยะที่ยังเล็กอยู่นี้ ต้องอาศัยนมของแม่แกะกินเป็นอาหารจึงเจริญเติบโตขึ้นมาได้ และลูกแกะก็กินนมแม่ของมันด้วยความเคารพ แม่แกะก็เอาลิ้นเลียขนลูกของมันด้วยความรักด้วยความเอ็นดู

เด็กหนุ่มผู้นั้นก็นึกย้อนมาถึงตัวเองว่า เราเมื่อตอนเป็นเด็ก ก็คงจะต้องกินนมแม่มาอย่างนี้ แม่ก็คงจะรักเรา เอ็นดูเรา เหมือนแม่แกะตัวนี้เป็นแน่ แต่ว่าเมื่อตอนเป็นเด็กนั้น เรารับประทานนมแม่อย่างนี้ หรือเปล่าก็ไม่ทราบได้ ทราบแต่ว่า เดี๋ยวนี้ถ้าวันใดแม่หุงอาหารมาส่งเราช้าไป หรือรสอาหารไม่ถูกปากเราเราก็ด่าว่าแม่ ตบตีแม่ เราทำอย่างนี้ไม่ถูกนี่ เราเป็นมนุษย์แม้แต่สัตว์เดียรัจฉาน มันก็ยังมีความเคารพแม่บังเกิดเกล้าของมัน เราเป็นมนุษย์แท้ ๆ ยังไม่เคารพในมารดาบิดา

เมื่อคิดไป ถึงการ กระทำ อันโหดร้าย ของ ตนต่อมารดาผู้บังเกิดเกล้าเช่นนั้น จึงเกิดสำนึกผิดขึ้นมาสงสารมารดาผู้แก่เฒ่า ต้องลำบากยากเข็ญเพราะตนผู้เป็นลูกแทนที่จะเลี้ยงดูท่านให้สบาย แต่ก็ต้องมาทรมานให้ลำบากต้องหุงหาอาหารให้แก่ตนแต่เช้าตรู่ เมื่อหุงเสร็จแล้วยังต้องหิ้วมาส่งกลางทุ่งอีกด้วยระยะทางไกล ๆ เมื่อนั่งคิดไปน้ำตาก็ไหลออกมาด้วยความสำนึกบาป จึงคิดว่าวันนี้เราจะไปเอา อาหาร ที่บ้าน มารับ ประทานเองไม่ต้องให้แม่หิ้วมาส่งลำบาก ขณะนั้นก็พอดี ได้เวลาที่หญิงชราจะต้องนำอาหารมาส่งลูกชาย เด็กหนุ่มผู้นี้ก็เหลียวไปดูต้นทางเห็นแม่เดินลัดทุ่งมาด้วยความ รีบร้อนจึงรีบลุกขึ้นวิ่งไปหาแม่อย่างรวดเร็ว เพื่อไปรับอาหารจากแม่

ในขณะที่วิ่งไปนั้น หญิงชราผู้เป็นแม่เห็นลูกชายวิ่งมาฝุ่นตลบอย่างไม่คิดชีวิตชีวาเช่นนั้น ก็ตกใจกลัวตัวสั่น คิดว่า ตายแน่แล้ววันนี้ลูกคงตีเราตายแน่ ดูซิ ลูกวิ่งมาด้วยความโกรธ ลูกคงจะหิวมาก นางจึงหยุดคิดด้วยความลังเลใจว่าจะทำอย่างไรดี จะไม่วิ่งหนีหรือ ลูก

ก็จะตีเอาด้วยแผ่นกระดานที่ถืออยู่เป็นประจำ เมื่อปล่อยให้ลูกตี ลูกก็จะบาปหนัก ความเจ็บปวดรวดร้าวนั้นนางพอทนได้เพราะความรักลูก สงสารลูก นางทนได้ทุกอย่าง

นางคิดเช่นนั้นจึงตัดสินใจวิ่งหนีดีกว่า แต่จะวิ่งเร็วก็ไม่ได้เกรงว่าอาหารจะหก ลูกจะไม่ได้รับประทาน เมื่อเด็กหนุ่มเห็นแม่กลับหลังวิ่งหนี เพราะความเข้าใจผิดเช่นนั้น ก็ตะโกนไปว่า แม่อย่าหนี แต่เสียงที่ตะโกนไปนั้น เหมือนกับไปยุให้แม่ต้องวิ่งเร็วยิ่งขึ้น ด้วยคิดว่าตายแน่แล้ววันนี้ ลูกคงจะหิวมาก จึงโกรธแม่มากมายเพียงนี้ นางวิ่งไป น้ำตาก็ไหลรินออกมาด้วยความระทมทุกข์ คิดไปว่านางช่างมีกรรมเหลือเกิน มีลูกชายคนหนึ่งหวังจะพึ่งพาอาศัยด้วยความสุขเมื่อแก่เฒ่า ก็พึ่งพาอาศัยไม่ได้ นางต้องอยู่อย่างทุกข์ทรมานทุกวัน ก็พอดีเบื้องหน้าของนางนั้น มีสระใหญ่ขวางหน้าอยู่ นางจึงตัดสินใจว่า กระโดดน้ำตายดีกว่า อยู่ต่อไปก็เป็นทุกข์ ลูกก็จะต้องรับบาปกรรมมากขึ้น เพราะนางเป็นแม่ ก็พอดีนางวิ่งไปถึงขอบสระ จึงเอาหม้อใส่อาหารวางลง แล้ว

บอกลูกว่าให้กินข้าวเสีย แม่ลาละ แล้วนางก็ทำท่าจะกระโดดลงน้ำลูกก็ตะโกนไปว่า แม่อย่าโดด แม่อย่าโดด แต่สายไปเสียแล้ว ร่างของนางผู้เป็นแม่ลอยลงสู่กลางสระใหญ่จมหายไปใต้น้ำ เด็กหนุ่มเมื่อวิ่งมาถึงก็กระโดดตามลงไปหวังจะช่วยชีวิตแม่ แต่ก็สายไปเสียแล้ว ร่างของผู้เป็นแม่จมหายไปอย่างอัศจรรย์ งมเท่าไร ๆ ก็ไม่พบศพแม่ จึงขึ้นมานั่งร้องไห้ที่ขอบสระ จนกระทั่งดวงตะวันจะลับขอบฟ้า เด็กหนุ่มจึงเอาแผ่กระดานที่เคยตีแม่อยู่เสมอ ๆ นั้น มาแกะเป็นรูปแม่ และสถานที่ตายเวลาตาย แล้วเอาไปบูชาไว้ที่บ้านด้วยความระลึกถึงคุณของผู้บังเกิดเกล้า

เอียฮู จึงเกิดความคิดขึ้นมาว่า อันโบราณประเพณีนั้น เขาตั้งมั่นในกตัญญูกตเวทีอย่างมั่นคง เขาจึงมีความสุขความเจริญ อย่ากระนั้นเลย เราควรจะไปหาซื้อคนชราที่อนาถา ไร้ญาติขาดมิตรที่มีรูปร่างเหมือนแม่เอามาทำแม่ของเรา เราจะได้มีโอกาสปรนนิบัติแม่ได้อย่างเต็มที่ เราจะเลี้ยงให้เหมือนมารดาของเรา

หาชื่อแม่

เมื่อคิดดังนั้นแล้ว ก็กลับบ้านรวบรวมทรัพย์สินเงินทองที่มีอยู่ ออกเดินทางตระเวนไปตามสถานที่ต่าง ๆ แล้วสอดส่องดูว่า ใครมีรูปร่างเหมือนแม่บ้างเดินทางไปหลายหัวเมืองแต่ก็ไม่พบ จนกระทั่งเงินทองที่นำติดตัวไปนั้นหมด ก็ยังไม่พบผู้ที่มีรูปร่างเหมือนแม่ เขาเกิดความท้อแท้ใจ ครั้นจะเดินทางกลับบ้านเดิมเงินก็หมดเสียแล้ว ไม่มีเสบียงสำหรับเดินทาง เอี๋ยฮูจึงต้องลงทุนด้วยการขอทานเลี้ยงชีวิตในต่างเมือง แล้วก็เก็บหอมรอมริบ จนกระทั่งได้เงินทองพอเป็นค่าเดินทางเขาก็เดินทางกลับบ้านด้วยการขอทานมาตามลำดับ จนกระทั่งบรรลุถึงบ้านของตน เขาก็ไม่หายเศร้าโศกอุตส่าห์เดินทางไปตามหัวเมืองต่าง ๆ หลายหัวเมือง เพื่อหาซื้อคนมาทำแม่ แต่ก็ไม่พบ เอี๋ยฮูตรอมใจ เศร้าโศกคิดถึงแม่อยู่เสมอ จนร่างกายผอมซูบซีดไปมาก

อยู่มาวันหนึ่ง เอี๋ยฮู นั่งอยู่หน้าบ้านคอยเฝ้าดูผู้คนที่เดินทางไปมาว่ามีใครเหมือนกับแม่เราบ้าง ก็พอ

ดีเหลียวไปเห็นหญิงชราคนหนึ่งมาขอทาน มีรูปร่างเหมือนแม่เหลือเกิน เอียฮูดีใจรีบลุกขึ้นเดินเข้าไปหาแล้วโค้งตามธรรมเนียมจีน แล้วร้องเรียกว่า แม่จ๋า ลูกเที่ยวหาแม่มาเป็นเวลาหนึ่งปีเต็ม ๆ แล้ว จนกระทั่งทรัพย์สินเงินทองที่ติดตัวไปหมด ครั้งนี้เป็นบุญของลูกที่แม่อุตส่าห์เดินทางมาหาลูกถึงบ้าน ว่าแล้วก็ก้มลงกอดเท้าคนชรานั้นไว้แน่น เหมือนกับเกรงว่านางจะเดินหนีไป

หญิงชราผู้ขอทาน จึงทำหน้าฉงนด้วยความแปลกใจว่า นี่อะไรกัน เรามิใช่เป็นมารดาของเจ้า จะมาเรียกเราเป็นแม่นั้นไม่ถูกธรรมเนียม

เอียฮูจึงเล่าให้หญิงชราขอทานนั้นได้ทราบว่าตนได้สูญเสียแม่ไปตั้งแต่ต้นจนกระทั่งเที่ยวตามหาซื้อ แม่มาทำแม่ ตั้งแต่ต้นจนจบ ลูกเที่ยวหาแม่มาเป็นเวลาหนึ่งปีแล้ว เอียฮู ก็อ้อนวอนหญิงชราขอทานนั้นให้มาอยู่เป็นแม่ของตน

หญิงชราบอกว่า เราอยู่คนเดียวเที่ยวขอทานก็พอกินพอใช้ เราไม่อยากเป็นแม่ใคร เราอยู่คนเดียว

อย่างนี้มีความสุขกว่า ทั้งเราก็เป็นคนที่มีโทสะมาก เราอยู่กับใครไม่ได้ดอก

เอียฮู ก็เฝ้าอ้อนวอนอยู่อย่างนั้น จนกระทั่งหญิงชราอ่อนใจ หญิงชราจึงถามว่า เธอจะให้เราเป็นแม่ของเธอนั้น เธอจะปฏิบัติตนต่อผู้ที่เป็นแม่ของเธออย่างไร จงเล่าให้เราฟังก่อน ถ้าเราพอใจเราก็จะอยู่เป็นแม่ของเธอ

เอียฮูก็บอกว่า ถ้าคุณแม่ยินดีมาอยู่กับลูก ลูกจะมีความยินดีมาก ลูกจะปรนนิบัติคุณแม่ดุจดังมารดาผู้บังเกิดเกล้าของลูก การสิ่งใดก็จะมิให้คุณแม่ต้องร้อนใจ

หญิงชราจึงว่า การเหล่านี้เป็นธรรมเนียมอยู่แล้ว ที่ผู้เป็นลูกทุกคนจะต้องปฏิบัติเช่นนั้น

เงื่อนไขของผู้ที่จะรับเป็นแม่

แล้วหญิงชราก็ถามว่า "ตามธรรมดาคนแก่นั้นเมื่อถึงฤดูหนาวก็มักจะหนาวมาก เธอจะปฏิบัติต่อคุณแม่ของเธออย่างใด"

เอียฮูจึงตอบว่า "เมื่อถึงฤดูหนาว ลูกก็จะหาผ้านวมมาให้คุณแม่ห่มให้อบอุ่น และก่อไฟให้คุณแม่ผิงเวลาคุณแม่จะนอนที่นอนนั้นเย็น ลูกก็จะขึ้นนอนก่อนเพื่อให้ที่นอนอบอุ่น แล้วจึงจะเชิญให้คุณแม่ขึ้นนอนต่อไป เสร็จแล้วก็จะห่มผ้าให้คุณแม่ ปิดประตูหน้าต่างให้มิดชิด อย่าให้ลมเข้าได้ คุณแม่จึงจะไม่หนาว"

หญิงชราจึงพูดว่า "หน้าหนาวเธอก็ปฏิบัติดีแล้ว แต่ว่าเมื่อ ถึง ฤดูร้อน เธอ จะ ปฏิบัติ ต่อ คุณแม่ ของเธออย่างไร"

เอียฮูตอบว่า "เมื่อถึงฤดูร้อน ลูกก็จะนั่งพัดลมให้คุณแม่มิให้คุณแม่ร้อน แล้วหาผ้าแพรมาให้คุณแม่นุ่งห่ม เมื่อถึงวันหนึ่งก็เปลี่ยนใหม่ทีหนึ่ง แล้วลูกก็นำไปซักน้ำให้สะอาดตากแดดให้แห้ง พอถึงเวลาเย็นลูกก็เอาน้ำมาให้คุณแม่ชำระกาย แล้วเชิญแม่ไปนั่งเล่นในที่เย็น ๆ ลมพัดผ่าน แล้วลูกก็เข้าไปในห้องนอนของแม่ปัดกวาดที่นอนให้เรียบร้อย แล้วก็ปูผ้านอน เสร็จแล้วลูกก็มาเชิญให้คุณแม่เข้านอน ในระหว่างที่คุณแม่เข้า

นอน ลูกก็จะคอยพัดโบกมิให้คุณแม่ร้อนจนกว่าคุณแม่จะหลับ"

หญิงชราพูดว่า "หน้าร้อนเธอก็ปฏิบัติดีแล้ว แต่ เวลา กลาง คืน ล่ะ เธอ จะ ปฏิบัติ กับ คุณแม่ ของ เธอ อย่างไร"

เอี๋ยฮูตอบว่า "ธรรมดาแม่แก่แล้ว กลางคืน มักนอนไม่ค่อยหลับ ลูกก็ต้องหาผลไม้หรือของที่คุณแม่ชอบรับประทาน มาเก็บเอาไว้ เผื่อว่าคุณแม่จะหิว เมื่อตื่นขึ้นจะได้รับประทาน แล้วลูกก็จะเก็บกวาดห้องให้เรียบร้อยอย่าให้มีสิ่งกีดขวาง เพราะคุณแม่แก่แล้วตาไม่ค่อยดี เดี๋ยวจะเดินไปสดุดหกล้ม ได้รับอันตราย"

หญิงชราพูดว่า "กลางคืนเธอก็ปฏิบัติดีแล้ว แต่เวลาเช้าเธอจะปฏิบัติกับคุณแม่ของเธออย่างไร"

เอี๋ยฮูตอบว่า "เวลาเช้าขึ้นลูกก็จะต้องตื่นก่อนคุณแม่แต่เช้าตรู่ แล้วลูกก็จะเดินไปหาคุณแม่ที่เตียงแล้วถามคุณแม่ว่าเมื่อคืน คุณแม่หลับสบายดี หรือคุณแม่นอนต่อไปเถอะยังเช้าอยู่ ลูกจะไปต้มน้ำสำหรับให้คุณ

แม่ล้างหน้า และเตรียมอาหารเช้าสำหรับให้คุณแม่รับประทาน เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้ว ลูกก็มาบอกกับคุณแม่ให้ลุกขึ้นได้แล้ว ลูกก็ประคองคุณแม่ให้ลงจากเตียงนอน ประคองคุณแม่ไปล้างหน้า แล้วพาคุณแม่ไปนั่งที่โต๊ะอาหาร"

หญิงชราพูดว่า "เวลาเช้าเธอก็ปฏิบัติดีแล้วแต่เวลากินอยู่จะปฏิบัติกับคุณแม่ของเธออย่างไร"

เอี๋ยฮูตอบว่า "การกินอยู่ของคุณแม่นั้น ลูกจะหาอาหารที่คุณแม่ชอบรับประทาน มาให้คุณแม่รับประ-ทาน และระวังมิให้คุณแม่รับประทานอาหารผิดเวลา เพราะจะทำให้ลมกำเริบ"

หญิงชราพูดว่า "การปฏิบัติต่อคุณแม่ของเธอในเรื่องอาหารการกินก็ดีแล้ว แต่เวลาคุณแม่เธอเจ็บไข้เล่าเธอจะปฏิบัติอย่างไร"

เอี๋ยฮูตอบว่า "ถ้าคุณแม่เจ็บไข้ ลูกก็ไม่นิ่งนอนใจ ลูกเป็นทุกข์ห่วงใยคุณแม่ และรีบไปหาหมอมารักษาคุณแม่ให้หายในเร็ววัน ก่อนที่คุณแม่จะทานยา ลูกก็

จะชิมยาดูก่อนว่า ร้อนหรือเปล่า หรือเย็นเกินไปแล้ว ลูกจึงให้คุณแม่รับประทาน ถ้าคุณแม่รับประทานยาไม่หาย ลูกก็จะบนบานเทพยดาอารักษ์ ให้คอยคุ้มครองคุณแม่ ช่วยขจัดปัดเป่าโรคภัยไข้เจ็บให้หายไป ถ้าคุณแม่มีอายุมาเพียงแค่นี้ ลูกก็จะขอให้เทพยดาอารักษ์มาตัดทอนเอาอายุของลูกไปต่ออายุของคุณแม่ให้ยืนยาวต่อไป"

หญิงชราพูดว่า "เธอปฏิบัติต่อแม่ของเธอในยามเจ็บไข้ก็ดีแล้ว ทีนี้เมื่อคุณแม่ของเธอตายไปแล้วล่ะ เธอจะปฏิบัติอย่างไร"

เอียฮูตอบว่า "ถ้าคุณแม่ตายก็เหมือนกับลูกถูกใครมาควักเอาดวงใจของลูกไป ลูกก็มีความทุกข์โศกเสียใจ ลูกคงกินไม่ได้ นอนไม่หลับเป็นแน่ ครั้นลูกคลายความเศร้าโศกไปได้บ้างแล้ว ลูกก็จะจัดการปลงศพคุณแม่ ทำบุญให้ทานอุทิศส่วนกุศลให้คุณแม่ และไว้ทุกข์ให้คุณแม่สามปีเป็นอย่างน้อย ในระหว่างไว้ทุกข์ให้คุณแม่ลูกจะไม่ทำบาป จะไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ลูกจะกินเจคือกินแต่ของที่ไม่มีชีวิต แล้วทำป้ายชื่อของคุณแม่ไว้บูชาเซ่นไหว้จนตลอดชีวิตของลูก"

หญิงชราพูดว่า "การปฏิบัติต่อคุณแม่ของเธอเมื่อตอนตาย ก็ดีแล้ว และดีทุกอย่าง ตั้งแต่ต้น มาไม่บก-พร่อง แต่การที่เธอจะรับเรามาเป็นคุณแม่เธอนั้น เธอจะต้องเชื่อฟังคุณแม่ และตามใจคุณแม่ทุกอย่าง ทั้งต้องเชื่อถ้อยคำของคุณแม่ ถ้าเธอปฏิบัติได้เราก็จะอยู่กับเธอ ถ้าเธอไม่ปฏิบัติตามนี้ เราก็จะไม่อยู่เป็นคุณแม่เธอต่อไป เธอจะรับได้หรือไม่ได้

เอียยูดีใจรับปฏิบัติตามทุกอย่าง แล้วก็รับเอาหญิงชราขอทานนั้นมาเลี้ยงเป็นแม่ของตน เอียยูปฏิบัติตามคำพูดที่ให้ไว้แก่หญิงชราทุกอย่าง โดยไม่บกพร่องเหมือนกับมารดาบังเกิดเกล้าของตน ก่อนที่เขาจะทำอะไร เอียยูจะต้องมาปรึกษากับคุณแม่ทุกครั้ง ไม่ทำไปโดยพลการ

อยู่ต่อมาถึงฤดูทำนา เอียยูก็ไปปรึกษากับคุณแม่ว่า "แม่จ๋า ถึงฤดูทำนาแล้วนะ ชาวบ้านเขาลงมือทำนากันแล้ว เพราะฝนก็ตกลงมาแผ่นดินนองไปด้วยน้ำฝน สะดวกแก่การเพาะปลูก เราควรจะลงมือทำนาหรือยัง"

หญิงชราผู้เป็นมารดาก็ห้ามลูกว่า "อย่าเพิ่งลงมือทำในเดือนนี้เลยลูก เราไปลงมือทำเอาเดือนเจ็ดเถอะ ใครเขาจะทำก็ให้เขาทำไปก่อน"

เอียฮูก็ปฏิบัติตามคำของแม่ทุกประการ ปรากฏว่า ชาวนาที่ลงมือทำเมื่อเดือนห้านั้น พอข้าวกล้าในนางอก ฝนก็แล้งทำให้ต้นข้าวเหี่ยวแห้ง ตายไปหมด พอถึงเดือนเจ็ดฝนตก เอียฮูก็ลงมือทำ เมื่อหว่านลงไปแล้ว ฝนก็ตกลงมาอยู่เสมอ ข้าวกล้าในนาก็เกิดผลเต็มที่กว่าปีก่อน ๆ ทั้งปีนั้นข้าวในนาของเอียฮูยังออกรวงแปลกอีกด้วย คือ ต้นหนึ่งมีสองรวง

สมัยนั้น เป็นสมัยที่พระเจ้าช่งเจ็ง ได้ขึ้นเสวยราชใหม่ ๆ พระองค์จึงตรึกตรองในพระหฤทัย ประสงค์จะทอดพระเนตรชมของ ที่แปลก ประหลาดที่มีอยู่ ภายในพระราชอาณาจักรของพระองค์ จึงมีพระบรมราชโองการให้ออกหมายประกาศไปทั่วพระราชอาณาจักรว่า ถ้าราษฎรบ้านใดมีของแปลกประหลาด ขอให้ทูลเกล้าถวายทอดพระเนตร มารดาของเอียฮู จึงเรียกเอียฮูมาบอกว่า "บ้านเราปีนี้ปลูกข้าวออกต้นละสองรวง ซึ่งเป็น

ของแปลกประหลาดมาก ฉะนั้นลูกจงนำข้าวสองรวงนี้ไปทูลเกล้าถวายให้พระเจ้าช่งเจ็งทอดพระเนตรเถิด"

เอียยฮูก็เชื่อแม่ นำข้าวสองรวงขึ้นทูลเกล้าถวายแก่พระเจ้าช่งเจ็ง เมื่อพระองค์ได้ทอดพระเนตรแล้วก็เห็นเป็นอัศจรรย์และมีความพอพระทัยมาก จึงตรัสถามขุนนางทั้งหลายว่า "ข้าวสองรวงนี้จะดีหรือไม่" ขุนนางทั้งหลายก็กราบทูลว่า "อันต้นข้าวที่ออกเป็นสองรวงนี้ เป็นชัยมงคลมาก บ้านเมืองและไพร่ฟ้าประชาราษฎร์จะอยู่เย็นเป็นสุข"

เมื่อขุนนางทั้งหลายกราบทูลเช่นนั้น พระเจ้าช่งเจ็งก็หันพระพักตรไปถามเอียยฮู ผู้เป็นเจ้าของว่า "เธอได้ประพฤติธรรมอันประเสริฐอย่างใดหรือ ข้าวในนาจึงได้ผลสมบูรณ์ออกเป็นสองรวง เป็นของแปลกประหลาดอย่างนี้"

เอียยฮูจึงกราบทูลเล่าเรื่องแห่งความจริงที่ตนปฏิบัติอยู่ว่า ตนเองเป็นผู้ตั้งมั่นในกตัญญูต่อพ่อแม่ ครั้นต่อมาแม่ตายลง ตนก็ไปหาซื้อคนมาทำเป็นแม่ ให้ทรงทราบทุกประการ

พระเจ้าช่งเจ็งมีพระทัยยินดีมาก จึงตรัสว่า คนที่มีกตัญญูอย่างนี้ ถ้าแต่งตั้งให้เป็นขุนนางคงจะซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม พระเจ้าช่งเจ็งจึงทรงแต่งตั้งให้เอียฮูเป็นขุนนางขั้นฮั่นหลิม คือ ขุนนางฝ่ายพลเรือน แล้วประทานข้าวของเงินทองเป็นจำนวนมาก เมื่อเอียฮูได้รับพระราชทานเรียบร้อยแล้ว ก็ทูลลาเดินทางกลับบ้านด้วยความดีใจ และจะนำข่าวดีนี้ไปบอกให้แม่ทราบด้วย

แต่อนิจจา...เมื่อเอียฮูเดินทางมาถึงบ้าน เปิดประตูบ้านเข้าไปแล้วร้องเรียกหาแม่ แต่ก็ไม่มีเสียงขานรับ เอียฮูก็เที่ยวค้นหาแม่จนทั่วบ้าน แต่ก็ไม่พบแม่แม้แต่เงา ครั้นไปถามคนข้างเคียงว่า มีใครเห็นแม่เขาบ้าง คนข้างบ้านต่างก็ปฏิเสธว่า ไม่เห็น เอียฮูเมื่อค้นหาแม่ไม่พบก็เสียใจร้องไห้ โศกเศร้าถึงมารดา และนึกเสียใจว่า เราคงจะกระทำผิดให้คุณแม่ต้องเสียใจแล้วหนีเราไป แม่ไปแห่งหนตำบลใดเราก็ไม่ทราบ อย่ากระนั้นเลย เราจะต้องออกเดินทางตามหาแม่ให้พบจงได้ เอียฮูก็เก็บข้าวของเงินทองใส่ถุงจนเรียบร้อยแล้ว ก็เดินออกจากบ้าน แต่พอโผล่ออกจากประตูก็พบพระเถระองค์หนึ่ง มีรูปร่างสง่างาม ผิวพรรณผุดผ่องมาก ยืน

ขวางประตูอยู่

พระเถระรูปนั้นถามเอี๋ยฮูว่า "เธอจะเดินทางไปไหน" เอี๋ยฮูก็ตอบว่า "กระผมจะเดินทางไปตามหามารดาของกระผมที่หายไปจากบ้าน"

พระเถระรูปนั้นจึงถามเอี๋ยฮูว่า เธอจำฉันได้ไหม รู้จักฉันไหม ?

เอี๋ยฮูจึงพิจารณาดูรูปร่างพระเถระ ซึ่งงดงามมาก จึงตอบไปว่า ไม่รู้จักท่าน จำท่านไม่ได้ดอก

พระเถระรูปนั้นจึงตอบว่า เรามิใช่ใครอื่นไกลที่ไหนดอก เราคือบ่อจี่ไต้สือแห่งเมืองเสฉวนนั่นเอง แต่ก่อนเธอได้ทอดทิ้งมารดาของเธอ แล้วเดินทางเพื่อจะไปศึกษาวิชาอายุวัฒนะกับท่านบ่อจี่ไต้สือ ที่เมืองเสฉวนเราเห็นว่าเธอประพฤติผิดต่อมารดาของเธอ โดยทอดทิ้งให้มารดาอยู่บ้านคนเดียว เราจึงได้ปลอมแปลงเป็นพระเถระมาคอยเธอระหว่างทาง เทศนาให้เธอเดินทางกลับบ้าน รู้จักกตัญญูกตเวทีต่อมารดาของเธอ เมื่อเธอเดินทางกลับมาไม่นาน มารดาของเธอก็ถึงอนิจกรรมลง เธอมีความเศร้าโศกมาก ต้องเที่ยวเดินทางหาคนมา

ทำแม่ แต่ก็ไม่ได้ จนเงินทองหมดเนื้อหมดตัว จนต้องขอทานเดินทางกลับบ้าน ครั้นถึงบ้านแล้วเธอก็ยังมีความเศร้าโศกมาก จนร่างกายซูบผอมล้มเจ็บลง เราสงสารเธอ จึงได้แปลงกายมาเป็นคนแก่ให้มีรูปร่างเหมือนกับมารดาของเธอ แล้วมาขอทาน จนกระทั่งเธอพบหญิงที่ฉันแปลงกายมา และรับซื้อทำแม่ เราจึงมาอยู่กับเธอด้วย เธอก็มีความกตัญญูรู้คุณคน ซื่อสัตย์สุจริตต่อเรา เราจึงช่วยเธอให้เธอสร้างความดี จนกระ-ทั่งได้รับความเจริญมากแล้ว ด้วยการได้รับการแต่งตั้งเป็นขุนนางในราชสำนัก

เอี่ยฮูเมื่อได้ทราบดังนั้นก็ดีใจ ก้มลงกราบพระอาจารย์ด้วยความซาบซึ้งในพระคุณของท่านอาจารย์ที่ช่วยเหลือตนให้ตั้งมั่นอยู่ในคุณงามความดี มีความสุขความเจริญ

พระเถระจึงสอนเอี่ยฮูว่า เธอควรแสวงหาตัวของเธอเองดีกว่า อย่าไปแสวงหาสิ่งอื่นเลย เมื่อพบตัวเธอแล้ว เธอย่อมจะกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในไม่ช้า แล้วพระเถระก็สอนกรรมฐานให้แก่เอี่ยฮู ให้เอี่ยฮูปฏิบัติ

ธรรม เพื่อทำลายอาสวะกิเลส อันเป็นเหตุแห่งทุกข์ให้หมดไป เมื่อบอกมนต์คาถาพอสมควร แล้วก็หายวับไป

ต่อแต่นั้น เอียฮูก็มุ่งหน้าปฏิบัติธรรมตามที่พระอาจารย์สั่งสอนทุกประการ ด้วยการเข้าฌานภาวนา จนกระทั่งอายุถึงแปดสิบปี ก็นั่งทำสมาธิและตายลง พอตายแล้วปรากฏว่าศพไม่เน่า พระเจ้าซ่งเจ็งทรงทราบเรื่อง จึงมีพระดำรัสสั่งให้เอารูปของเอียฮูมาปิดทองสร้างศาลบรรจุไว้ แล้วจารึกอักษรไว้เป็นสำคัญว่า

"ถ้ามาตรแม้นผู้ใด ไม่มีความกตัญญูกตเวทีต่อมารดาบิดา และกับผู้มีคุณทั้งหลายแล้ว ถึงจะประพฤติการสิ่งใด ก็ย่อมจะไม่สมดังความปรารถนา"

นี่เป็น นิทานจีน ที่เล่าสอน ศีลธรรม อันดีงามมาเป็นเวลาช้านาน เราจึงสังเกตได้ว่า ชาวจีนนั้นมักถือความกตัญญูเป็นเรื่องสำคัญ เพราะเขาถือว่า ถ้าเขาขาดคุณธรรมสองข้อนี้แล้ว เขาทำมาหากินไม่เจริญรุ่งเรืองได้ คนจีนจึงมีประเพณีเซ่นสรวงไหว้บรรพบุรุษเป็นประจำ นี้เป็นยุคที่คนจีนในประเทศจีนยังมีพระพุทธ

ศาสนาเป็นหลักแห่งใจอยู่ แต่ต่อมาในยุคนี้ลัทธิคอม-มิวนิสต์เกิดขึ้น ทราบว่าลัทธินี้สอนให้คนไม่เคารพพ่อแม่ และผู้มีอุปการะคุณ คุณธรรมทั้งสองนี้จึงเสื่อมไปตามลำดับ

คุณธรรมทั้งสองข้อนี้ เป็นเรื่องที่อัศจรรย์มาก ข้าพเจ้าผู้เขียนเคยทดสอบธรรมข้อนี้อยู่หลายครั้ง แม้แต่ชีวิตของคนเราที่มีวิถีชีวิตแตกต่างกันออกไปนั้น ก็อยู่ที่คุณธรรมทั้งสองข้อนี้เอง บางคนต้องตกระกำลำบากเมื่อตอนชรา ไร้ญาติขาดมิตร พึ่งพิงลูกหลานไม่ได้ เมื่อสืบประวัติคน ๆ นั้นดูแล้ว เขาบกพร่องต่อคุณธรรมทั้งสองประการคือ กตัญญูกตเวที

ส่วนบุคคลบางคน มีอนาคตรุ่งโรจน์ มีชื่อเสียงโด่งดังมีคนเคารพนับถือ สืบดูประวัติทราบว่า เขาประ-พฤติธรรมทั้งสองประการนี้ บางครั้งผู้ที่ประพฤติธรรมสองข้อนี้ต้องเผชิญต่ออันตราย แต่ก็รอดพ้นมาได้ คนโบราณในสมัยก่อนเชื่ออย่างมั่นคงว่า ในขณะที่กระแสจิตของคนใด กำลังนึกถึงคุณของมารดา บิดา ของครูอาจารย์ ในขณะนั้นใครมาทำอันตรายไม่ได้ เรื่องธรรมะ

นี้แปลกมากทีเดียว

มีท่านผู้สูงอายุผู้หนึ่งเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า ในสมัยสงครามอินโดจีน มีทหารคนหนึ่งถูกเกณฑ์ไปรบ พลทหารผู้นี้มีมารดาเพียงคนเดียว ทั้งยังแก่เฒ่าด้วย มารดาของเขามีบุตรเพียงคนเดียว ครั้นเมื่อตนถูกเกณฑ์ไปรับใช้ประเทศชาติเช่นนี้ ใจหนึ่งก็ห่วงใยคุณแม่ซึ่งอยู่ทางบ้าน ใจหนึ่งก็คิดถึงประเทศชาติ ชีวิตในสมรภูมินั้นไม่แน่นอนเมื่อตนออกสู่สมรภูมิแล้ว จะมีโอกาสกลับมาได้เห็นหน้าแม่หรือไม่ก็ยังไม่ทราบ ถ้าเขาตายในสนามรบแม่จะอยู่กับใคร เขาครุ่นคิด คิดอยู่อย่างนี้ตลอดเวลาด้วยความกตัญญูและกตเวที แต่ผลสุดท้ายวันเวลาที่เขาจะต้องเดินทางก็มาถึง ก่อนที่เขาจะเดินทางไปรับใช้ชาติ ได้เข้าไปกราบลาแม่ผู้บังเกิดเกล้า แม่ก็เป็นห่วงลูกสงสารลูก แต่เมื่อนึกถึงประเทศชาติ ศาสนา และองค์พระมหากษัตริย์แล้ว ผู้เป็นแม่จึงต้องตัดสินใจแล้วปลอบใจลูก ให้กำลังใจลูกด้วยการอวยพรให้ลูกได้แคล้วคลาดจากอันตราย ได้รับชัยชนะในสงคราม ก่อนที่ลูกจะออกเดินทาง จึงขอของเป็นที่ระลึกจากผู้เป็นแม่ แต่ผู้เป็น

แม่ก็ยากจน ลูกจึงขอผ้าถุงที่แม่นุ่ง โพกศีรษะไปเป็นที่ระลึกในสนามรบด้วย

ในระหว่างที่ออกปฏิบัติหน้าที่ในสนามรบก็ระลึกถึงคุณแม่ตลอดเวลา ขออำนาจคุณแห่งมารดาคุ้มครองป้องกันอันตราย ปรากฏว่าลูกปืนของข้าศึกไม่สามารถระคายผิวเลย เขารอดตายมาได้นี้ก็เป็นเพราะอำนาจคุณของมารดาคุ้มครอง และจิตของลูกผู้เต็มเปี่ยมด้วยความกตัญญูกตเวทีนั่นเอง จึงรอดพ้นจากอันตรายมาได้อย่างอัศจรรย์

ฉะนั้น ทุกคนที่ปรารถนาความเจริญรุ่งเรืองทั้งชาตินี้และชาติหน้า ก็จงปฏิบัติธรรมทั้งสองข้อนี้เถิด

ประการต้นพึงปฏิบัติธรรมเหล่านี้ ต่อมารดาบิดาเสียก่อน ด้วยการเลี้ยงดูท่าน เพราะท่านเคยเลี้ยงเรามา ช่วยเหลือกระทำกิจของท่านอย่าเฉยเมยทอดทิ้ง และพยายามรักษาวงศ์ตระกูลเอาไว้อย่าให้เสื่อมเสีย ประพฤติตนให้เป็นคนดีเป็นผู้ควรแก่การสืบสกุลวงศ์ เป็นผู้ควรรับทรัพย์มรดก เมื่อท่านทั้งสองได้ตายไปแล้วก็ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ท่าน คนที่ปฏิบัติต่อพ่อแม่

อย่างนี้ ก็เรียกว่าเป็นผู้ตอบแทนคุณของมารดาบิดาอย่างหนึ่ง

ประการต่อไปก็คือครูอาจารย์ ทุกคนเกิดมาเป็นคนครั้งแรกไม่รู้อะไรเลย ที่เราอ่านหนังสือออก มีวิชาอาชีพอยู่อย่างนี้ ก็เพราะคุณครูอาจารย์ได้พร่ำสอนเรามาด้วยความเหนื่อยยาก ทุกคนจึงควรแสดงความเคารพคารวะด้วยการยกมือไหว้หรือคำนับ หรือยืนขึ้นต้อนรับ และควรหาโอกาสไปคอยรับใช้บ้าง ช่วยเหลือคุณครูอาจารย์กระทำกิจการต่าง ๆ เพื่อสนองคุณท่าน ครั้งใดที่ครูอาจารย์แนะนำพร่ำสอน ก็จงเชื่อฟัง หาโอกาสไปปรนนิบัติท่าน จะเป็นการนวดเฟ้นให้หายปวดเมื่อยหรืออย่างใดอย่างหนึ่ง อันจะพึงปฏิบัติได้แล้วก็ควร ตลอดจนการเคารพในหลักวิชาการที่ครูอาจารย์ได้สอนไว้อย่างนี้ก็จัดเป็นกตเวที คือตอบแทนคุณท่าน

คนที่จะมีกตเวทีคือตอบแทนคุณ แก่ผู้มีคุณนั้นก็ต่อเมื่อเขาเหล่านั้นเป็นผู้รู้คุณ เห็นคุณเสียก่อน ฉะนั้นปัญหาที่สำคัญในการที่เราจะสอนให้คนทุกคน มีธรรมทั้งสองประการนี้ เราจะต้องสอนเขาให้รู้เสียก่อน และ

ที่ว่ารู้ในข้อนี้ หมายถึงรู้คุณไม่ใช่รู้โทษ คนที่อกตัญญูนั้น ก็เพราะเขาไม่รู้คุณและเห็นคุณก็เลยตอบแทนคุณไม่ได้ เรื่องของการรู้คุณจึงเป็นเรื่องสำคัญมาก ข้าพเจ้าจะขอยกตัวอย่างมาสักเรื่องหนึ่ง เช่น ในกรณีที่บุตร มีบิดาเป็นคนไม่ดี เป็นคนขี้เหล้า เมาเช้า เมาเย็น เล่นการพนัน เป็นนักเลงเจ้าชู้ ตบตีลูกเมียให้เดือดร้อน บิดาอย่างนี้ลูกจะต้องกตัญญูด้วยไหม

เรื่องนี้ขอตอบว่า ลูกจะต้องกตัญญูและกตเวที เพราะท่านมีคุณต่อเรา ในฐานะที่เป็นบิดา แต่เรามิได้ไปมองคุณของบิดา เราไปมองโทษของบิดาที่ท่านประพฤติตนไม่ดีเราก็เลยกลายเป็นคนอกตัญญู เพราะไปเอาโทษของท่านเพียงเล็กน้อย มาทำลายพระคุณอันมากมายของท่านเสีย ฉะนั้นผู้ที่จะปฏิบัติธรรมสองข้อนี้ จะต้องเป็นคนดูคุณของคนที่มีคุณอย่างเดียว อย่าไปดูโทษเป็นอันขาด มิฉะนั้นโทษอันเล็กน้อยนั้นจะปิดบังพระคุณของผู้อื่นจนเรามองไม่เห็น

สิ่งที่มีคุณต่อเรา ที่นอกเหนือไปจากมารดาบิดาและอาจารย์ ก็มีประเทศชาติ พระพุทธศาสนาองค์

พระมหากษัตริย์ ทุกคนจึงควรตอบแทนคุณแก่ชาติ ด้วยการรับใช้ชาติ ป้องกันชาติของเราให้ดำรงความเป็นไทยอย่างนี้ตลอดไป

ทุกคนจึงควรตอบแทนคุณพระศาสนา ด้วยการทำนุบำรุง ด้วยการศึกษา ด้วยการปฏิบัติตนตามแนวทางของพระพุทธศาสนา

ทุกคนจึงควรตอบแทนคุณพระมหากษัตริย์ อันเป็นพระประมุขของชาติ ด้วยความจงรักภักดี

คนใดที่มีคุณธรรมเหล่านี้โดยสมบูรณ์ คนนั้นท่านกล่าวว่า เป็นคนดี ดังนี้

พิมพ์ที่โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ ๑๑๗—๑๑๙/๒ หน้าวัดราชบพิธ พระนคร
โทรศัพท์ ๒๙๗๓๒ นายประยูร พิศนาคะ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๑๑